

**VALSTYBĖS GARANTUOJAMOS TEISINĖS PAGALBOS
PRIEINAMUMAS:
PIRMINĖ IR ANTRINĖ TEISINĖ PAGALBA**

TYRIMAS

**ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE**

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius
Tel: +370 (5) 23 14 681
Fax: +370 (5) 23 14 679
E-mail: hrmi@hrmi.lt
Internet: www.hrmi.lt

TYRIMA ATLIKO:

Jolanta Samuolytė, Jolanta Aleknevičienė, Regina Valutytė

REDAKcinė KOLEGija:

Natalija Bitiukova, Jūratė Guzevičiūtė, Mėta Aduvavičiūtė

PARĖMĖ:

Nyderlandų Karalystės ambasada Lietuvoje

Embassy of the
Kingdom of the Netherlands

Lietuvos Advokatūra

Turinys

Turinys	3
Padėka	4
Įvadas	5
1. Pirminė teisinė pagalba	7
2. Antrinė teisinė pagalba	7
3. Informacijos apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą sklaida	8
3.1. Gyventojų informuotumas	10
3.2. Informacijos šaltiniai	10
3.3. Informacijos sklaidos problemos	13
4. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumas	15
4.1. Pirminės teisinės pagalbos prieinamumo problemos	15
4.2. Antrinės teisinės pagalbos prieinamumo problemos	17
4.3. Kliūtys atskiroms grupėms pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba	21
5. Pirminės teisinės pagalbos paslaugų vertinimas	27
6. Antrinės teisinės pagalbos paslaugų vertinimas	28
7. Taikaus ginčo sprendimo prioriteto principas	29
8. Išvados ir rekomendacijos	31

Padėka

Tyrimo autoriai dėkoja visiems, prisidėjusiems prie šio darbo savo žiniomis ir pasidalinusiems informacija: Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijai, savivaldybėms, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyboms, ypatingai – Šiaulių Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai, Lietuvos Kurčiųjų draugijos prezidentei Romai Klečkovskajai, asmenims, atlikusiems situacijos testavimus Vilniuje, Kaune ir Trakuose bei ekspertams, pasidalinusiems savo patirtimi ir išvalgomis. Taip pat nuoširdžiai dėkojame iniciatyviems ir pilietiškiems Žmogaus teisių stebėjimo instituto praktikantams ir savanoriams: Pauliui Ajauskui, Neringai Araminaitei, Karoliui Baniui, Guodai Džiugaitei, Jūratei Guzevičiūtei, Ievai Jurgaitytei, Karolinai Gaidukaitei, Tomai Konopackaitei, Dovilei Kuliešiūtei, Svetlanai Kulikovskajai, Justinui Leitai, Aistei Lukošiuūtei, Marijai Makariūnaitei, Kamilei Mikalauskaitei, Anastasijai Miniajevai, Donatai Mitkutei, Vaidai Nedzinskaitei, Emai Norvidaitei, Ievai Opulskytei, Ramintai Paliliūnaitei, Aistei Petušauskaitei, Agnei Radzevičiūtei, Vytautui Tomui Raskevičiui, Živilei Raškauskaitei, Robertui Ročiui, Skaistei Ručytei, Rūtai Smalakytei, Birutei Strainytei, Mildai Šabūnaitei, Giedrei Šeškauskaitei, Ievai Trepkutei, Birutei Vaičiškauskaitei ir Aurelijai Valaitytei.

Įvadas

Valstybės garantuojama teisinė pagalba (toliau – VGTP) Lietuvoje teikiama jau dešimtmetį. Per šį laikotarpį VGTP teikimo politika keista ne kartą, tačiau šios politikos praktinio įgyvendinimo vertinimas niekada nebuvo atliktas.

Be išsamesnių tyrimų sudėtinga įvertinti ne tik VGTP efektyvumą ir naudingumą vartotojams, bet ir paslaugų prieinamumą asmenims, kuriems teisę į VGTP garantuoja Lietuvos Respublikos įstatymai. Šiuo tyrimu siekiama apžvelgti ir įvertinti VGTP sistemą, dėmesį sutelkiant į paslaugų prieinamumą, bei pateikti išvadas ir rekomendacijas sistemos tobulinimui.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema pradėta kurti Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. 1992 metais priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje buvo įtvirtintas teisinės pagalbos principas, nurodantis, kad asmuo įgyja teisę į gynybą ir advokatą nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento.¹ Iki *LR Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo* (toliau – VGTP įstatymas) priėmimo 2000 metais, teisinė pagalba buvo teikiama tik baudžiamosiose bylose. Šis valstybės garantuojamas teisinis atstovavimas buvo daugiau formalus nei realus.²

Lietuvai prisijungus prie daugelio tarptautinių sutarčių, viešajame diskurse pradėtas kelti klausimas dėl nacionalinio teisinės pagalbos teikimo reglamentavimo neatitikimo šalies prisiimtiems tarptautiniams įsipareigojimams. Tiek Europos žmogaus teisių teismo suformuota teisinė praktika, tiek Europos Tarybos Ministrų komiteto priimtose rezoliucijose bei rekomendacijose skatino valstybes užtikrinti teisinės pagalbos prieinamumą nepasiturintiems asmenims bei teikti šią pagalbą ne tik baudžiamosiose, bet ir civilinėse bei administracinėse bylose.

1999 metais Lietuvos Respublikos ministro pirmininko sudaryta darbo grupė parengė VGTP įstatymo projektą, kuriuo buvo užsibrėžta suteikti Lietuvos gyventojams, nepriklausomai nuo jų turtinės padėties, galimybę apginti savo teises. Buvo pažymima, kad Lietuva, siekdama tapti Europos Sąjungos nare, turėtų lygiuotis į Europos Sąjungos šalių teisinės pagalbos sistemos standartus.

2000 metų kovą priimtu VGTP įstatymu buvo įtvirtintas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas Lietuvos Respublikos piliečiams, taip pat Lietuvoje nuolat gyvenantiems užsienio piliečiams ir asmenims be pilietybės, dėl turtinės padėties negalintiems tinkamai ginti savo teisių ir įstatymų saugomų interesų. VGTP įstatyme buvo įtvirtintos trys teisinės pagalbos rūšys: pirminė, valstybinė ir viešųjų įstaigų teikiama pagalba. Pagalbą buvo numatyta teikti baudžiamosiose, civilinėse ir administracinėse bylose.

Šiuo metu galiojantis VGTP įstatymas numato pirminės ir antrinės teisinės pagalbos teikimą. Pirminę teisinę pagalbą gali teikti savivaldybės administracijos valstybės tarnautojai, kurių pareigybių aprašymuose nustatytos teisinio pobūdžio funkcijos; savivaldybių darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, kuriose numatytos teisinio pobūdžio funkcijos, ir gaunantys darbo užmokestį iš savivaldybės biudžeto; advokatai (advokatų profesinės bendrijos); arba viešosios įstaigos, su kuriomis savivaldybės yra sudariusios sutartis.³ Praktikoje daugelyje savivaldybių pirminę teisinę pagalbą teikia savivaldybės administracijos tarnautojai ar darbuotojai.

Antrinės teisinės pagalbos teikimą užtikrina penkios Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos (toliau – VGTP tarnybos), veikiančios Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje. VGTP tarnybos yra biudžetinės valstybės įstaigos, kurių veiklos teritorijos atitinka apygardos teismų

¹ *LR Konstitucija*, priimta referendumu 1992 m. spalio 25 d., 31 str. 6 d.

² Tarpžinybinė darbo grupė Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemos tobulinimo metmenims parengti, raštas Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijai „*Teisinė pagalbos sistemos institucinės reformos būtinybė, kylanti iš dabartinio probleminio konteksto*“, 2003 m. liepos 24 d.

³ *LR Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas*, 2000 m. kovo 28 d., Nr. VIII-1591, 15 str. 3 d.

teritorijas. Jų steigėjas yra Teisingumo ministerija. Antrinę teisinę pagalbą teikia advokatai, kuriuos atrenka VGTP tarnybos konkurso būdu ir su kuriais sudaro sutartis. VGTP tarnybos sudaro du atskirus antrinę teisinę pagalbą teikiančių advokatų sąrašus: advokatų, kurie nuolat teikia antrinę teisinę pagalbą, sąrašą, ir advokatų, kurie prireikus teikia antrinę teisinę pagalbą, sąrašą.⁴ Vilniaus VGTP tarnyboje antrinę teisinę pagalbą nuolat teikia 22 advokatai; Kauno VGTP tarnyboje – 20 advokatų; Klaipėdos VGTP tarnyboje – 12 advokatų; Šiaulių VGTP tarnyboje – 10 advokatų ir Panevėžio VGTP tarnyboje – 40 advokatų.

2005 metais buvo įsteigta Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos koordinavimo taryba (toliau – Koordinavimo taryba), kuri veikia kaip Teisingumo ministerijos patariamoji institucija ir padeda Teisingumo ministerijai įgyvendinti jos funkcijas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos srityje.⁵ Koordinavimo tarybą sudaro valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai, kurių veikla susijusi su VGTP teikimu arba žmogaus teisių apsauga. Koordinavimo taryba veikia visuomeniniais pagrindais. Pagrindinės Koordinavimo tarybos funkcijos: teikti pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl VGTP politikos įgyvendinimo ir tobulinimo, analizuoti savivaldybių ir VGTP tarnybų veiklą, teikiant teisinę pagalbą, teikti pasiūlymus dėl teisės aktų priėmimo ir keitimo, taip pat dėl valstybės biudžeto lėšų poreikio.⁶

2008 metais buvo įsteigta Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kolegija (toliau – Kolegija), kuri yra kolegiali VGTP tarnybų patariamoji institucija ir padeda VGTP tarnyboms įgyvendinti jų funkcijas.⁷ Kolegija taip pat yra įgaliota teikti pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl rekomendacijų priėmimo bei dėl atitinkamų teisės aktų tobulinimo, siekiant užtikrinti vienodą VGTP įstatymo taikymą.⁸

Šių dviejų patariamųjų institucijų funkcijos iš dalies persidengia, todėl galima kelti klausimą dėl jų veiklos tikslingumo ir efektyvumo – vertėtų atlikti išsamų praktinės jų veiklos vertinimą.

Šiame tyrime, VGTP paslaugų prieinamumas vartotojams buvo vertinamas pasitelkiant tokius tyrimo metodus: atlikta tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų analizė; teiktos raštiškos informacijos užklaustos institucijoms; atliktos paslaugos gavėjų anketinės apklausos; surinkti duomenys telefonu bei institucijų internetinėse svetainėse; atlikti vizitai į tiriamas institucijas; vykdyti testavimai, t. y. tikslinių grupių atstovai buvo siunčiami į teisinės pagalbos institucijas, siekiant išbandyti teikiamas paslaugas.

⁴ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 17 str. 2 d.

⁵ LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos koordinavimo tarybos nuostatų ir sudėties patvirtinimo“, 2005 m. birželio 15 d., Nr. 1R-189

⁶ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 7 str. 4 d.

⁷ LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kolegijos nuostatų ir sudėties patvirtinimo“, 2008 m. rugsėjo 8 d., Nr. 1R-347

⁸ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 9 str. 7 d.

1. Pirminė teisinė pagalba

Pirminė teisinė pagalba – tai teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms, išskyrus procesinius dokumentus, rengimas. Ši pagalba apima patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismine tvarka, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo ir taikos sutarties parengimą. Pirminė teisinė pagalba neapima mokesčių administratoriui teikiamų deklaracijų pildymo.⁹

Pirminę teisinę pagalbą turi teisę gauti visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys ir kiti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodyti asmenys.¹⁰

VGTP įstatymas numato, jog pirminę teisinę pagalbą gali teikti:

1. savivaldybės administracijos valstybės tarnautojai, kurių pareigybių aprašymuose nustatytos teisinio pobūdžio funkcijos;
2. savivaldybių darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis, kuriose numatytos teisinio pobūdžio funkcijos, ir gaunantys darbo užmokestį iš savivaldybės biudžeto;
3. advokatai (advokatų profesinės bendrijos);
4. viešosios įstaigos, su kuriomis savivaldybės yra sudariusios sutartis.

Praktikoje daugelyje savivaldybių pirminę teisinę pagalbą teikia savivaldybės administracijos tarnautojai ar darbuotojai. 2010 metais tik keturiose savivaldybėse iš 60-ies – Alytaus miesto, Kauno miesto, Kėdainių rajono ir Lazdijų rajono savivaldybėse – pirminę teisinę pagalbą teikė advokatai.¹¹ Viešosios įstaigos pirminės teisinės pagalbos neteikia nei vienoje savivaldybėje nuo 2007 metų.¹²

Pirminė teisinė pagalba turi būti suteikta iš karto, kai asmuo kreipiasi į savivaldybės vykdomąją instituciją. Jeigu nėra galimybės iš karto suteikti pirminę teisinę pagalbą, pareiškėjui pranešama apie priėmimo laiką, kuris turi būti ne vėlesnis kaip penkios dienos nuo kreipimosi dienos.¹³

2. Antrinė teisinė pagalba

Antrinė teisinė pagalba – tai dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teismine tvarka atveju, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas. Ši teisinė pagalba apima bylinėjimosi išlaidų bylose, išnagrinėtose civilinio proceso tvarka, su bylos nagrinėjimu administracinio proceso tvarka susijusių išlaidų ir su baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimą.¹⁴

Antrinę teisinę pagalbą turi teisę gauti Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių.¹⁵

Antrinės teisinės pagalbos teikimą užtikrina penkios VGTP tarnybos, sudariusios sutartis su advokatais, kurie nuolat teikia antrinę teisinę pagalbą, bei su advokatais, kurie prireikus teikia antrinę teisinę pagalbą.

⁹ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 2 str. 2 d.

¹⁰ *Ibid.*, 11 str. 1 d.

¹¹ LR Teisingumo ministerijos duomenys

¹² *Ibid.*

¹³ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 15 str. 2 d.

¹⁴ *Ibid.*, 2 str. 3 d.

¹⁵ *Ibid.*, 11 str. 2 d.

Advokatų, nuolat teikiančių antrinę teisinę pagalbą, konkursą skelbia VGTP tarnyba. Konkursą sudaro egzaminas raštu ir pretendentų privalumų vertinimas, kurio metu įvertinamos advokato dalykinės ir asmeninės savybės, motyvacija, profesinės veiklos patirtis bei kiti dalykiniai įgūdžiai ir gebėjimai. Laimėjusiais konkursą laikomi advokatai, gavę didžiausią galutinį konkurso rezultatų įvertinimą. Sudarę sutartį dėl nuolatinio antrinės teisinės pagalbos teikimo, advokatai yra įrašomi į advokatų, nuolat teikiančių antrinę teisinę pagalbą, sąrašą.¹⁶

Advokatų, kurie prireikus teikia antrinę teisinę pagalbą, konkursai vykdomi reguliariai, du kartus per metus. Konkursą skelbia VGTP tarnyba. Advokatai, pageidaujantys teikti antrinę teisinę pagalbą, VGTP tarnybai teikia reikiamus dokumentus, ir nesant pagrindų, neleidžiančių advokatui teikti pagalbą, advokatas pasirašo sutartį ir yra įrašomas į advokatų, kurie prireikus teikia antrinę teisinę pagalbą, sąrašą.¹⁷

Sprendimą dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo priima VGTP tarnyba. Šis sprendimas priimamas iš karto, kai asmuo kreipiasi. Jeigu nėra galimybės priimti sprendimo iš karto, jis priimamas ne vėliau kaip per tris darbo dienas nuo visų reikiamų dokumentų ir informacijos gavimo dienos.¹⁸

Skirtingai nei pirminė teisinė pagalba, antrinė teisinė pagalba nėra visais atvejais teikiama nemokamai. Nemokama arba iš dalies (50 %) nemokama antrinė teisinė pagalba teikiama asmenims, kurie atitinka Lietuvos Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius. Antrinė teisinė pagalba teikiama nemokamai neatsižvelgiant į asmenų turtą bei pajamas toms asmenų grupėms, kurios tiesiogiai įvardytos VGTP įstatyme.

3. Informacijos apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą sklaida

Europos Tarybos rezoliucija (78)8 numato, kad *“valstybės privalo imtis visų būtinų priemonių, siekdamas užtikrinti informacijos apie teisinę pagalbą sklaidą visuomenei ir kitoms suinteresuotoms grupėms, ypačingai toms valstybės institucijoms, kur potencialūs pareiškėjai gali kreiptis pagalbos”*.¹⁹

VGTP įstatymas numato, jog gyventojus apie galimybes gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą ir jos teikimo sąlygas informuoja Teisingumo ministerija, savivaldybių institucijos bei VGTP tarnybos.²⁰

LR Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas numato, kad *„įstaiga privalo turėti Vyriausybės patvirtintus reikalavimus atitinkančią interneto svetainę, kurioje teiktų informaciją apie savo funkcijas, struktūrą, informacijos teikimui skirtos informacijos rodyklę, kitą teisės aktais nustatytą informaciją”*.²¹

Teisingumo ministerijos internetinėje svetainėje yra išskirta skiltis *“Teisinė pagalba (VGTP)”*, nukreipianti į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos internetinį tinklalapį – www.teisinepagalba.lt. Šis tinklalapis yra pagrindinis informacijos apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą šaltinis. Jame pateikiamos nuorodos į visų Lietuvos savivaldybių juridinius skyrius, teikiančius pirminę teisinę pagalbą, bei kiekvienai iš penkių VGTP tarnybų yra sukurtos atskiros informacinės skiltys. Informacijos,

¹⁶ LR Teisingumo ministro įsakymas *“Dėl advokatų, teikiančių antrinę teisinę pagalbą, konkurso nuostatų patvirtinimo”*, 2005 m. balandžio 15 d., Nr. 1R-114, II dalis

¹⁷ *Ibid.*, III dalis

¹⁸ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 18 str. 2 d.

¹⁹ Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija 78(8) *“Dėl teisinės pagalbos ir konsultacijų”*, 1978 m. kovo 2 d., 11 p.

²⁰ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 7 str. 1 d. 7 p. 8 str. 1 d. 3 p. ir 9 str. 3 d. 9 p.

²¹ LR Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas, 2000 m. sausio 11 d., Nr. VIII-1524, 6 str. 1 d.

teikiamos pastarajame tinklalapyje, atnaujinimą užtikrina Teisingumo ministerija kartu su VGTP tarnybomis.²²

Savivaldybės institucijos turi pareigą informuoti asmenis apie galimybes gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą ir jos teikimo sąlygas savo interneto tinklalapiuose, per visuomenės informavimo priemones, susitikimuose su gyventojais.²³ Pagal 2010 metų birželio mėnesio duomenis, dviejų savivaldybių tinklalapiuose (Lazdijų rajono ir Utenos rajono) informacija apie pirminės teisinės pagalbos teikimą išvis nebuvo teikiama;²⁴ devynių savivaldybių internetinėse svetainėse nebuvo teikiama informacija apie antrinę teisinę pagalbą (Alytaus, Ignalinos rajono, Kalvarijos rajono, Kazlų Rūdos, Lazdijų rajono, Rietavo, Širvintų rajono, Utenos rajono ir Vilniaus rajono).²⁵

Iš penkių VGTP tarnybų tik viena – Šiaulių VGTP tarnyba – turi atskirą internetinį puslapį, kuriame teikia reikiamą informaciją gyventojams apie antrinę teisinę pagalbą: nurodo antrinės teisinės pagalbos teikimo sąlygas, advokatų budėjimo tvarkaraščius, pateikia advokatų, teikiančių antrinę teisinę pagalbą, sąrašą.²⁶

Siekiant užtikrinti efektyvią informacijos sklaidą, visos VGTP tarnybos privalo turėti atskiras interneto svetaines, kuriose teiktų informaciją tiek apie pirminę, tiek apie antrinę teisinę pagalbą. Savivaldybių institucijos taip pat privalo užtikrinti, kad minėta informacija būtų pasiekama jų tinklalapiuose.

Pagal 2007 m. vasario 1 d. LR Teisingumo ministerijos įsakymu patvirtintą *Visuomenės informavimo apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą metodiką* informaciniais pranešimais apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą vietinėje ar regioninėje žiniasklaidoje rekomenduojama skirti iki 3 procentų iš valstybės biudžeto konkrečiai institucijai skirtų asignavimų valstybės garantuojamai teisei pagalbai teikti.²⁷ Tyrimo metu buvo nustatyta, jog savivaldybės skiria tik nedidelį procentą gaunamų lėšų: 2008 metais – apie 1 %; 2009 metais – 0,7 %; 2010 metais – 0,3 % asignavimų.²⁸ VGTP tarnybos, savo ruožtu, 2009-2010 metais lėšų visuomenės informavimui apie savo veiklą apskritai neskyrė, išskyrus Kauno VGTP tarnybą, kuri 2010 metais tam skyrė 2305 litus.²⁹

Savivaldybės dėl panaudotų informavimo priemonių atsiskaito Teisingumo ministerijai, teikdamos metines ataskaitas dėl savivaldybių institucijų veiklos organizuojant ir teikiant pirminę teisinę pagalbą.³⁰ VGTP tarnybos nėra įpareigosotos savo veiklos ataskaitose Teisingumo ministerijai teikti informacijos apie panaudotas visuomenės informavimo priemones, siekiant supažindinti gyventojus su

²² LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl visuomenės informavimo apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą metodikos patvirtinimo“, 2007 m. vasario 1 d., Nr. 1R-46

²³ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 8 str. 1 d. 3 p.

²⁴ Žr. Priedas Nr. 3 – *Informacijos apie pirminę teisinę pagalbą pasiekiamumas regėjimo sutrikimus turintiems asmenims savivaldybių internetiniuose tinklalapiuose*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

²⁵ Žr. Priedas Nr. 2 – *Informacija apie antrinę teisinę pagalbą savivaldybių internetiniuose tinklalapiuose*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

²⁶ Šiaulių VGTP tarnybos internetinės svetainės adresas: <http://pagalba.svgtp.lt>

²⁷ LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl visuomenės informavimo apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą metodikos patvirtinimo“, 2007 m. vasario 1 d., Nr. 1R-46, 18 p.

²⁸ LR Teisingumo ministerija, *Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2008 m.*, 20 psl.; LR Teisingumo ministerija, *Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2009 m.*, 2010 m. spalio 21 d., 17 psl.; LR Teisingumo ministerija, *Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2010 m.*, 16 psl.

²⁹ LR Teisingumo ministerija, *Lėšos skirtos visuomenės informavimui*, prieiga internete: http://www.tm.lt/dok/Lesos_visuomenes_informavimui_2011-1.pdf

³⁰ LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl Teisingumo ministro 2005 m. liepos 8 d. įsakymo Nr. 1R-217 „Dėl Savivaldybių institucijų veiklos organizuojant ir teikiant pirminę teisinę pagalbą ataskaitų rengimo ir pateikimo teisingumo ministerijai taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, 2008 m. sausio 7 d., Nr. 1R-10, 8.2 p.

galimybėmis gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą.³¹ Teisingumo ministerija turėtų VGTP tarnyboms numatyti tokią pareigą.

3.1. Gyventojų informuotumas

2009 metais bendrovės RAIT atliktos apklausos duomenys parodė, kad trečdalis Lietuvos gyventojų vis dar nežino apie pirminės teisinės pagalbos teikimą. 2006 metais apie pirminę teisinę pagalbą nežinojo daugiau kaip pusė Lietuvos gyventojų (59 %), panašus rodiklis išliko 2007 metais (51 %). 2008 metais gyventojų, nežinančių apie pirminę teisinę pagalbą, skaičius šiek tiek sumažėjo (47 %) ir paskutiniiais, 2009 apklausos metais, sudarė šiek tiek daugiau nei trečdalį (37 %).³²

2009 metais daugiau kaip pusė Lietuvos gyventojų (59 %) vis dar nežinojo apie antrinės teisinės pagalbos teikimą.³³ 2007 metais Šiaulių VGTP tarnybos užsakymu atliktos gyventojų apklausos duomenimis, tik 9 % respondentų gerai žinojo, kur reikia kreiptis dėl antrinės teisinės pagalbos. 2008 metais gyventojų informuotumas apie antrinės teisinės pagalbos paslaugas šiek tiek padidėjo: 12 % respondentų žinojo, kur reikia kreiptis dėl antrinės teisinės pagalbos.³⁴

2008 metais atliktos respondentų apklausos Kauno apygardoje metu 70 % gyventojų nurodė, kad informacijos apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą jiems trūko. Mažiausiai apie antrinę teisinę pagalbą buvo informuoti:

- gyventojai, kurių amžius iki 20 metų ar 65 metai ir daugiau;
- gaunantys mažas pajamas bei iš viso jų negaunantys;
- turintys pradinį, pagrindinį, vidurinį bei profesinį išsilavinimą.³⁵

Nors bendras Lietuvos gyventojų informuotumo apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą lygis per pastaruosius metus didėjo, tačiau išlieka didelė Lietuvos gyventojų dalis, kuri vis dar nežino apie galimybę pasinaudoti nemokama teisine pagalba. Be to, mažiau informuotos labiau pažeidžiamos gyventojų grupės (senjorai, stokojantys pajamų asmenys), į kuriuos ir turėtų būti orientuota VGTP. Teisingumo ministerija, savivaldybės institucijos bei VGTP tarnybos privalo užtikrinti intensyvesnę informacijos sklaidą. Siūlytina apsvaistyti informacijos sklaidos galimybes per internetinės žiniasklaidos priemones, pavyzdžiui, populiariuose naujienų portaluose *Delfi.lt*, *15min.lt*, *Alfa.lt*.

3.2. Informacijos šaltiniai

2010 m. vasario – kovo mėnesiais ŽTSI atlikus anketinę apklausą Vilniaus miesto savivaldybėje paaiškėjo, kad beveik pusė (47 %) visų Vilniaus miesto savivaldybėje apsilankusių pirminės teisinės pagalbos gavėjų apie šią paslaugą sužinojo iš draugų ir pažįstamų, šiek tiek daugiau nei dešimtadalis (16 %) – iš internetinio puslapio www.teisinepagalba.lt.³⁶ (Žr. 1 paveikslą)

³¹ LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybų veiklos ataskaitų rengimo ir pateikimo Teisingumo ministerijai taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, 2006 m. vasario 14 d. Nr. 1R-45, 8 p.

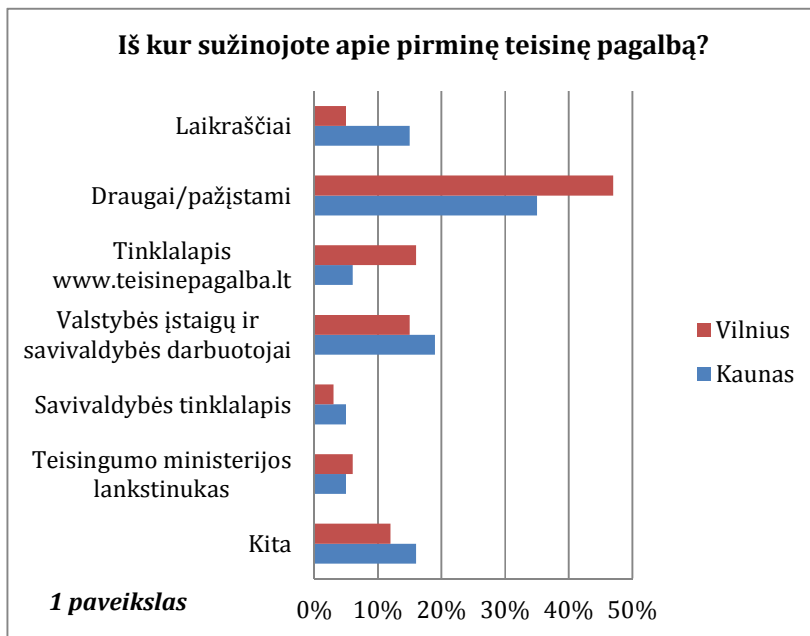
³² LR Teisingumo ministerijos užsakymu UAB RAIT atlikta apklausa „Lietuvos gyventojų teisinės žinios“, 2009 m. gruodžio 7-18 d. 14 psl.

³³ *Ibid.*, 15 psl.

³⁴ Šiaulių VGTP tarnybos užsakymu Šiaulių universiteto atliktas taikomasis tyrimas „Šiaulių apygardos gyventojų informuotumas apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos vykdomą veiklą bei teikiamas paslaugas“, 2008 gruodis

³⁵ Kauno VGTP tarnybos užsakymu atliktas tyrimas „Kauno valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybų teikiamų paslaugų kokybės, visuomenės informuotumo lygio ir informavimo šaltinių vertinimo, stebėsenos metodikos sukūrimo ir sociologinio tyrimo pagal patvirtintą metodiką atlikimas“, 2008 m.

³⁶ Žr. Priedas Nr. 17 – ŽTSI pirminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Vilniaus savivaldybėje; prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

2010 m. kovo – balandžio mėnesiais Kauno miesto savivaldybės gyventojų, pasinaudojusių pirmine teisine pagalba anketinės apklausos duomenys parodė, kad iš draugų ar pažįstamų apie pirminę teisinę pagalbą sužinojo šiek tiek daugiau nei trečdalis (35 %) apklaustųjų; penktadalis (19 %) – iš valstybės įstaigų ar savivaldybės darbuotojų.³⁷ (Žr. 1 paveikslą)

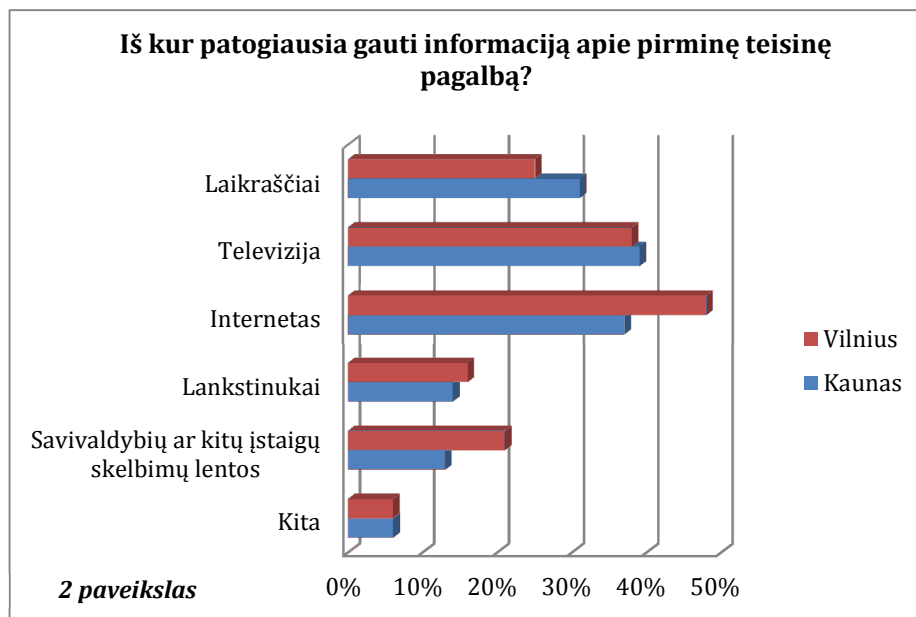
2010 m. gegužės 18-19 d. apklausus Trakų rajono gyventojus, pasinaudojusius pirmine teisine pagalba, paaiškėjo, kad ir šioje savivaldybėje dauguma gyventojų apie pirminę teisinę pagalbą sužinojo iš draugų ir pažįstamų; kiti informacijos šaltiniai – savivaldybės darbuotojai bei internetas.

galbą sužinojo iš draugų ir pažįstamų; kiti informacijos šaltiniai – savivaldybės darbuotojai bei internetas.

Akivaizdu, kad pagrindiniu informacijos apie pirminę teisinę pagalbą šaltiniu gyventojams išlieka draugai ir pažįstami. Atsižvelgiant į tai, kad savivaldybės skiria labai nedaug lėšų informacijos sklaidai, tokie apklausų rezultatai atrodo dėsningi.

Beveik kas antras 2010 metų vasario – kovo mėnesiais ŽTSI apklaustas pirminės teisinės pagalbos paslaugos gavėjas Vilniaus miesto savivaldybėje pažymėjo, kad patogiausia informaciją apie pirminę teisinę pagalbą jam/jai būtų rasti internete. Tokia tendencija pastebėta jaunesnių respondentų tarpe (iki 30 m. – 83 %, 31-50 m. – 52 %). Taip pat Vilniaus miesto gyventojai nurodė, kad informaciją apie pirminę teisinę pagalbą būtų patogiau gauti per televiziją ar laikraščius.³⁸ (Žr. 2 paveikslą)

Beveik kas antras 2010 metų vasario – kovo mėnesiais ŽTSI apklaustas pirminės teisinės pagalbos paslaugos gavėjas Vilniaus miesto savivaldybėje pažymėjo, kad patogiausia informaciją apie pirminę teisinę pagalbą jam/jai būtų rasti internete. Tokia tendencija pastebėta jaunesnių respondentų tarpe (iki 30 m. – 83 %, 31-50 m. – 52 %). Taip pat Vilniaus miesto gyventojai nurodė, kad informaciją apie pirminę teisinę pagalbą būtų patogiau gauti per televiziją ar laikraščius.³⁸ (Žr. 2 paveikslą)

2010 m. kovo – balandžio mėnesiais

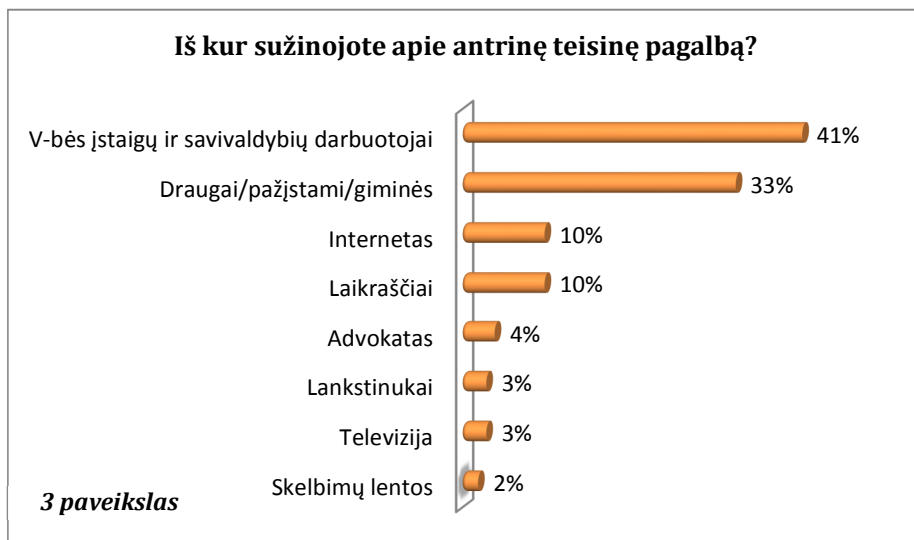
³⁷ Žr. Priedas Nr. 18 – ŽTSI pirminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Kauno savivaldybėje, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

³⁸ Žr. Priedas Nr. 17 – ŽTSI pirminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Vilniaus savivaldybėje, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

apklausus Kauno miesto savivaldybės gyventojus, paaiškėjo, kad jiems informaciją apie pirminę teisinę pagalbą būtų patogiausia gauti televizijos laidų metu arba surasti ją internete. Pastarąjį atsakymą taipogi dažniau rinkosi apklausos dalyviai iki 30 metų.³⁹ (Žr. 2 paveikslą)

ŽTSI atliktų apklausų rezultatai rodo, kad minėtos savivaldybės neužtikrina pakankamo gyventojų informavimo: informacijos šaltiniai, iš kurių gyventojai sužino apie pirminę teisinę pagalbą ir iš kurių norėtų sužinoti, ženkliai skiriasi.

Rekomenduotina savivaldybėms savo internetiniuose tinklalapiuose atlikti gyventojų apklausas dėl vartotojams patogiausių informavimo apie pirminę teisinę pagalbą šaltinių. Informavimo priemonės turėtų būti pasirinktos atsižvelgiant į apklausų rezultatus.

2010 m. kovą atliktos apklausos metu pasinaudojusieji antrine teisine pagalba Šiaulių VGTP tarnyboje teigė, kad apie šią paslaugą sužinojo iš valstybės įstaigų ir savivaldybių darbuotojų (41 %), giminių, draugų ar pažįstamų (33 %), interneto (10 %) bei laikraščių (10 %).⁴⁰ (Žr. 3 paveikslą)

Analogiškai, 2008 metais pasinaudojusieji

antrine teisine pagalba Vilniaus VGTP tarnyboje dažniausiai minėjo, jog apie tokią galimybę sužinojo iš savivaldybės institucijų (31 %). Pakankamai didelis procentas nurodė, kad jų informacijos šaltiniais buvo advokatai, Prezidentūra, policija ir teismai (28 %) bei internetas, laikraščiai ir televizija (16 %). Teisinės pagalbos gavėjai Kauno VGTP tarnyboje 2008 metais atliktoje apklausoje kaip pagrindinius informacijos šaltinius nurodė televiziją (32,8 %), spaudą – laikraščius, žurnalus (31,2 %).⁴¹

2009 metais atlikta Lietuvos gyventojų apklausa parodė, kad kaip patogiausią informacijos apie antrinę teisinę pagalbą šaltinį gyventojai nurodo internetą (atskirą tinklalapį) (46 %). Kiti patogūs šaltiniai – tai teisininkas, teikiantis mokamas teises konsultacijas; giminės, draugai bei pažįstami; televizija. Kaip mažiausiai patogų šaltinį gyventojai nurodė gyvenamojoje vietoje organizuojamus seminarus ir paskaitas.⁴²

2008 metais Kauno VGTP tarnybos užsakymu atliktoje apklausoje dalyvavę gyventojai kaip priimtinausią informacijos apie antrinę teisinę pagalbą gavimo šaltinį nurodė televiziją (56,5 %). Kiti gyventojams patogūs šaltiniai – tai laikraščiai, įskaitant rajoninius bei nemokamus laikraščius. Nemažai

³⁹ Žr. Priedas Nr. 18 – ŽTSI priminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Kauno savivaldybėje, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁴⁰ Žr. Priedas Nr. 20 – Asmenų, pasinaudojusių antrine teisine pagalba Šiaulių VGTP tarnyboje, apklausa, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁴¹ Kauno VGTP tarnybos užsakymu atliktas sociologinis tyrimas „Kauno valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos teikiamų paslaugų kokybės, visuomenės informuotumo lygio ir informavimo šaltinių vertinimo, stebėsenos metodikos sukūrimo ir sociologinio tyrimo pagal patvirtintą metodiką atlikimas“, 2008 m., 21 psl.

⁴² LR Teisingumo ministerijos užsakymu UAB RAIT atlikta apklausa „Lietuvos gyventojų teisinės žinios“, 2009 m. gruodžio 7-18 d., 11 psl.

gyventojų, ypač pensinio amžiaus žmonės bei mažesniuose miesteliuose ir rajonuose gyvenantys asmenys, nurodė, kad pageidautų apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą sužinoti per radiją.⁴³

Iš surinktų duomenų matyti, kad pagrindinis gyventojų informacijos apie antrinės teisinės pagalbos paslaugas šaltinis yra savivaldybės ir kitos valstybinės įstaigos. Kaip patogiausią šaltinį gyventojai nurodo internetą bei televiziją. Siūlytina VGTP tarnyboms parinkti tokias visuomenės informavimo priemones, kurias VGTP paslaugų vartotojai laiko patogiausiomis.

Kadangi antrinė teisinė pagalba yra skiriama asmenims, kurių turto ir pajamų lygis neviršija Vyriausybės nustatyto dydžio, svarbu užtikrinti, kad būtų parinktos tokios visuomenės informavimo priemonės, kurios užtikrintų informacijos sklaidą būtent šioms asmenų grupėms, t. y. potencialiems antrinės teisinės pagalbos paslaugos gavėjams. Taip pat svarbu užtikrinti informacijos sklaidą toms asmenų grupėms, kurioms antrinė teisinė pagalba skiriama nepriklausomai nuo jų turto ir pajamų lygio, t. y. informacija turi pasiekti asmenis, gaunančius socialinę pašalpą, asmenis stacionariuose socialinės globos įstaigose, neįgaliuosius, sunkius psichikos ligonius, nepilnamečius ir kitas VGTP įstatyme nurodytas asmenų grupes.

ŽTSI siūlytų VGTP tarnyboms nustatyti, kokie informacijos šaltiniai yra patogiausi potencialiems antrinės teisinės paslaugos gavėjams, ir užtikrinti informacijos sklaidą atitinkamomis visuomenės informavimo priemonėmis. Tikslinių grupių informavimas turėtų vykti bendradarbiaujant su atitinkamomis organizacijomis, įstaigomis ar tarnybomis.

3.3. Informacijos sklaidos problemos

Pagal VGTP įstatymą, teisinė pagalba yra teikiama laikantis lygiateisiškumo principo.⁴⁴ Lygiateisiškumo principas reiškia tarptautiniuose dokumentuose ir Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintų žmogaus teisių įgyvendinimą nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos.⁴⁵

Kadangi sėkmingam teisių įgyvendinimui būtina tinkama informacijos sklaida, ji taip pat turi būti vykdoma vadovaujantis lygiateisiškumo principu, t. y. informacija turi vienodai pasiekti ir būti prieinama visiems asmenims, jų nediskriminuojant minėtais pagrindais.

Tyrimo metu ŽTSI siekė nustatyti, kaip Teisingumo ministerija, savivaldybės institucijos ir VGTP tarnybos užtikrina ne tik bendrą informacijos sklaidą, bet ir jos prieinamumą konkrečioms asmenų grupėms.

Informacijos sklaida asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos

Teisingumo ministerijos internetinės svetainės angliškoje versijoje yra išskirta skiltis „Legal aid“, nukreipianti į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos internetinį tinklalapį, kuriame informacija pateikiama tik lietuvių kalba.

Patikrinus visų savivaldybių internetines svetaines 2010 m. kovo 26 d. – gegužės 25 d. paaiškėjo, kad informacija apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą visų savivaldybių tinklalapiuose, išskyrus Skuodo rajono savivaldybę, taip pat pateikiama tik viena – lietuvių kalba.⁴⁶ Tyrimo metu

⁴³ Žr. nuoroda Nr. 41, *Sociologinis tyrimas*, 2008 m., 22 psl.

⁴⁴ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 3 str. 1 d. 1 p.

⁴⁵ LR Lygių galimybių įstatymas, 2003 m. lapkričio 18 d., Nr. IX-1826, 2 str. 3 d.

⁴⁶ Žr. Priedas Nr. 1 – *Informacija apie pirminę teisinę pagalbą savivaldybių internetiniuose tinklalapiuose ne lietuvių kalba*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

nebuvo nustatytos jokios kitos visuomenės informavimo priemonės, kuriomis savivaldybės informuotų valstybinės kalbos nemokančius Lietuvoje gyvenančius asmenis apie teisinės pagalbos teikimą. Savo informacinėse lentose savivaldybės visą informaciją taip pat teikia viena – lietuvių kalba. Užsienietė K. W., dalyvavusi testavime Trakų rajono savivaldybėje 2010 m. kovo 23 d., pažymėjo, kad įėjus į savivaldybės pastatą jai buvo sudėtinga susigaudyti, kur kreiptis.⁴⁷

Šiaulių VGTP tarnybos internetinėje svetainėje, kaip ir portale www.teisinepagalba.lt, informacija yra pateikiama tik lietuvių kalba. Tai reiškia, kad visa informacija apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, jos skyrimo tvarką bei kreipimosi sąlygas nėra prieinama lietuvių kalbos nemokantiems asmenims.

Akivaizdu, jog asmenys, nemokantys valstybinės kalbos, nėra pakankamai informuojami apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą. Šios informacijos stoka savo ruožtu riboja asmenų galimybes pasinaudoti valstybės teikiamomis teisinės pagalbos paslaugomis. Valstybės nesugebėjimas užtikrinti vienodos informacijos sklaidos visoms gyventojų grupėms neatitinka teisinės pagalbos paslaugos teikimo lygiateisiškumo principo, įtvirtinto VGTP įstatymo 3 straipsnyje.

Informacijos sklaida asmenims, turintiems regėjimo negalią

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog asmenų, turinčių regėjimo negalią ar regos sutrikimų, poreikiams yra pritaikytas Teisingumo ministerijos internetinis puslapis, taip pat 24-ių savivaldybių internetiniai tinklalapiai. Iš šių 24-ių tinklalapių, 22-uose teikiama informacija ir apie antrinę teisinę pagalbą.⁴⁸ Likusių savivaldybių tinklalapiai, taip pat Šiaulių VGTP tarnybos internetinė svetainė bei Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos internetinė svetainė www.teisinepagalba.lt neturi specialaus režimo, kuriuo galėtų pasinaudoti asmenys, turintys regos sutrikimų.

Didžioji dalis internetinių svetainių, teikiančių informaciją apie teisinę pagalbą, nėra pritaikytos asmenų, turinčių regėjimo sutrikimų, poreikiams. Ribojimai, kuriuos patiria šie asmenys, siekdami gauti informaciją, parodo, kad valstybė neužtikrina vienodos informacijos sklaidos visoms gyventojų grupėms ir taip pažeidžia lygiateisiškumo principą, įtvirtintą VGTP įstatymo 3 straipsnyje.

Informacijos sklaida asmenims, esantiems laisvės atėmimo vietoje

Teisingumo ministerija nėra patvirtinusi vieningų taisyklių, pagal kurias laisvės atėmimo įstaigos turėtų pranešti įstaigose laikomiems asmenims apie galimybes pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba.

2010 metų birželio mėnesį Kalėjimų departamentas pažymėjo, kad jam pavaldžiose laisvės atėmimo įstaigose *„informacijos sklaida vyksta įstaigų administracijos atstovams tiesiogiai bendraujant su suimtaisiais ar nuteistaisiais, kitose įstaigose su valstybės garantuojamos pagalbos gavimu ir teikimu susijusi informacija iškabinama gyvenamųjų korpusų informaciniuose stenduose, arba kameroje yra išdalinami įstaigos administracijos parengti segtuvai, kuriuose yra pateikiama visa reikalinga informacija įstaigose laikomiems asmenims, tame tarpe ir informacija, susijusi su valstybės garantuojama teisine pagalba“*.⁴⁹

Visgi praktika rodo, jog informacijos sklaida laisvės atėmimo įstaigose nėra visapusiškai užtikrinama – į ŽTISI yra kreipęsis ne vienas asmuo, esantis laisvės atėmimo vietoje, kuris, kaip matyti iš skundo turinio,

⁴⁷ K.W. gimtoji kalba vokiečių, ji taip pat puikiai kalba anglų kalba. Lietuvių kalbos ji nemoka

⁴⁸ Žr. Priedas Nr. 2 – *Informacija apie antrinę teisinę pagalbą savivaldybių internetiniuose tinklalapiuose*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁴⁹ ŽTISI, raštas Kalėjimo departamento direktoriui, „Dėl informacijos suteikimo“, 2010 m. birželio 9 d., Nr. IS-V-102; Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, raštas ŽTISI, „Dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos“, 2010 m. birželio 30 d., Nr. IS-2508

nebuvo tinkamai informuotas apie galimybę pasinaudoti pirmine ar antrine teisine pagalba. Pavyzdžiui, 2010 metais sulaukytas asmuo nurodė, kad Lukiškių tardymo izoliatoriuje nebuvo supažindintas su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo tvarka.

Akivaizdu, kad egzistuojanti informacijos sklaidos laisvės atėmimo vietose praktika nėra patikima. Taisyklės, numatančios informacijos apie teisinę pagalbą sklaidą laisvės atėmimo įstaigose, turėtų būti patvirtintos Teisingumo ministerijos ir turėtų užtikrinti, kad asmuo būtų supažindinamas su šia informacija raštiškai, bei numatyti tvarką, pagal kurią laisvės atėmimo įstaigos atsiskaito Teisingumo ministerijai dėl panaudotų informavimo priemonių.

4. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumas

4.1. Pirminės teisinės pagalbos prieinamumo problemos

Pirminės teisinės pagalbos teikimas pagal deklaruotą gyvenamą vietą

Pirminė teisinė pagalba besikreipiančiam asmeniui suteikiama iš karto; jos trukmė yra ne ilgesnė kaip viena valanda. VGTP įstatymas numato, kad *„asmenys, norintys gauti pirminę teisinę pagalbą, turi kreiptis į savivaldybės vykdomąją instituciją pagal savo deklaruotą gyvenamąją vietą arba, jei asmuo neturi gyvenamosios vietos, į savivaldybės, kurioje asmuo gyvena, vykdomąją instituciją“*.⁵⁰

Ši įstatymo formuluoatė įtvirtina galimybę ir asmeniui, nedeklaravusiam savo gyvenamosios vietos, kreiptis į savivaldybės, kurioje asmuo faktiškai gyvena, vykdomąją instituciją. Visgi tyrimo metu buvo nustatyta, jog savivaldybės vykdomosios institucijos reikalauja besikreipiančių asmenų pateikti informaciją apie deklaruotą gyvenamąją vietą, o tokios informacijos nepateikus – atsisako suteikti pirminę teisinę pagalbą. Pavyzdžiui, Kauno miesto savivaldybė dažniausiai iš visų atsisakė suteikti pirminę teisinę pagalbą dėl to, kad pareiškėjas neturėjo gyvenamąją vietą įrodančio dokumento.⁵¹ Kauno mieste esančioje advokatų kontoroje, teikiančioje pirminę teisinę pagalbą Kauno miesto gyventojams, yra skelbiama, kad kreipiantis nemokamos teisinės pagalbos reikia turėti *„pasą, kuriame yra žyma apie registracijos vietą, arba asmens tapatybės kortelę ir pažymą iš seniūnijos apie deklaruotą gyvenamąją vietą.“* 2010 m. balandžio 8 d., testavimo metu, Vokietijos studentei K. W. šioje kontoroje buvo atsisakyta suteikti pirminę teisinę pagalbą dėl to, kad ji nepateikė įrodymo apie deklaruotą gyvenamąją vietą.

Atsižvelgiant į problemas, su kuriomis susiduria teisinės pagalbos besikreipiantys gyvenamosios vietos nedeklaravę asmenys, rekomenduotina tikslinti šią įstatymo nuostatą, ją išdėstant šitaip: *„asmenys, norintys gauti pirminę teisinę pagalbą, turi kreiptis į savivaldybės vykdomąją instituciją pagal savo deklaruotą gyvenamąją vietą arba, jei asmuo neturi **deklaruotos** gyvenamosios vietos, į savivaldybės, kurioje asmuo **faktiškai** gyvena, vykdomąją instituciją“*.

Pažymėtina, jog LR *Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas* numato, jog Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams, atvykusiems gyventi į Lietuvos Respubliką ne ilgiau kaip tris mėnesius per pusę metų, nėra privaloma deklaruoti gyvenamosios vietos, todėl dokumentų, patvirtinančių jų gyvenamąją vietą, tokie asmenys dažniausiai neturi.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog *Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas* tiesiogiai neįtvirtina LR piliečiams pareigos deklaruoti gyvenamąją vietą; šią pareigą LR piliečiai turi šiais atvejais:

- 1) asmuo atvyksta gyventi į Lietuvos Respubliką ilgesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui per metus;

⁵⁰ Žr. nuoroda Nr. 3, VGTP įstatymas, 15 str. 1 d.

⁵¹ LR Teisingumo ministerija, *Rekomendacijos dėl pirminės teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo*, 2009 m. gegužės 26 d., Nr. (1.16.) 7R-3997

- 2) asmuo keičia gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje;
- 3) asmuo išvyksta iš Lietuvos Respublikos ilgesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui.⁵²

Susiklosčiusi praktika reikalauti iš asmens informacijos ir įrodymo dėl jo/jos deklaruotos gyvenamosios vietos varžo pirminės teisinės pagalbos prieinamumą asmenims tais atvejais, kuomet: (1) asmenys, turintys deklaruotą gyvenamąją vietą toje savivaldybėje, į kurią kreipiasi, neturi įrodymų apie deklaruotą gyvenamąją vietą (asmens tapatybės dokumentuose tokios žymos nėra); (2) asmenys neturi deklaruotos gyvenamosios vietos toje savivaldybėje, kurioje faktiškai gyvena ir į kurią kreipiasi.

Visgi tuo atveju, jei būtų nuspręsta atsisakyti aiškiai įtvirtinti nuostatą, jog savivaldybės pirminę teisinę pagalbą teikia ir asmenims, neturintiems deklaruotos gyvenamosios vietos, būtina nustatyti tvarką, nereikalaujančią iš besikreipiančių asmenų deklaruotos gyvenamosios vietos įrodymo. Savivaldybės pačios turi rinkti tokius duomenis iš Gyventojų registro tarnybos prie LR Vidaus reikalų ministerijos.

Nepaisant 2008 metų Teisingumo ministerijos rekomendacijos savivaldybių administracijų direktoriams sudaryti duomenų teikimo sutartis su Gyventojų registro tarnyba, 2009 metais tokias sutartis buvo sudariusios tik keturios iš 60-ties savivaldybių (Vilniaus miesto, Ukmergės rajono, Druskininkų rajono bei Visagino savivaldybės).⁵³ Šių sutarčių pagrindu savivaldybių darbuotojai, gyventojui kreipiantis dėl pirminės teisinės pagalbos, gali patikrinti jo/jos deklaruotą gyvenamąją vietą. Tokia praktika palengvina pirminės teisinės pagalbos prieinamumą, todėl yra skatintina ir turėtų būti vystoma kitose savivaldybėse.

Jeigu asmuo gyvena jam nuosavybės teise nepriklausančioje gyvenamojoje patalpoje, deklaruojant gyvenamąją vietą reikia pateikti: *„atskirą gyvenamosios patalpos savininko arba bendraturčių (jeigu bendraturčių nuosavybės teisės dalys nėra nustatytos) ar jo (jų) įgalioto asmens parašu patvirtintą sutikimą, kad asmuo apsigyventų savininkui (bendraturčiams) priklausančioje gyvenamojoje patalpoje, jeigu šio sutikimo nėra deklaracijoje“*.⁵⁴

Praktika rodo, kad gyvendami nuomojamuose būstuose asmenys dažniausiai gyvena nedeklaravę gyvenamosios vietos dėl kelių priežasčių: jie atvyksta terminuotam laikotarpiui, pavyzdžiui, studijoms, todėl nenori perregistruoti gyvenamosios vietos; gyvenamųjų patalpų savininkai vengia duoti sutikimus dėl nuomininkų apsigyvenimo. Todėl siekiant užtikrinti pirminės teisinės pagalbos paslaugos prieinamumą, savivaldybės turėtų vystyti tokią praktiką, kuomet teisinės konsultacijos teikiamos asmenims tose savivaldybėse, kuriose jie faktiškai gyvena.

Taip pat galimos situacijos kai asmeniui, nuolatos gyvenančiam vienoje savivaldybėje, nedelsiant prireikia teisinės pagalbos jo apsilankymo kitoje savivaldybėje metu. Pagal egzistuojančią praktiką toks asmuo turėtų vykti į savo savivaldybę ir ten kreiptis pirminės teisinės pagalbos. Visgi tokia pagalba greičiausiai nebūtų nei efektyvi, nei savalaikė, todėl būtina užtikrinti platesnį teisinės pagalbos paslaugų prieinamumą nepriklausomai nuo asmens deklaruotos gyvenamosios vietos.

Pažymėtina, jog 2010 metų vasario – kovo mėnesiais Vilniaus miesto savivaldybėje ŽTISI vykdytos apklausos metu, respondentai, atsakydami į klausimą, kaip pagerinti pirminės teisinės pagalbos teikimą, siūlė neriboti teisinių konsultacijų teikimo gyvenamosios vietos atžvilgiu.⁵⁵

⁵² LR Gyvenamosios vietos įstatymas, 1998 m. liepos 2 d., Nr. VIII-840, 4 str. 1 d. 1 p.

⁵³ LR Teisingumo ministerija, *Rekomendacijos dėl pirminės teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo*, 2009 m. gegužės 26 d., Nr. (1.16.) 7R-3997

⁵⁴ LR vidaus reikalų ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, 2008 m. balandžio 8 d., Nr. (29)4R-18, 15.6 p.

⁵⁵ Žr. Priedas Nr. 17 – *ŽTISI pirminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Vilniaus savivaldybėje*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

Kadangi pirminės teisinės pagalbos tikslas yra suteikti teisinę pagalbą visiems, kam ji reikalinga, nepriklausomai nuo šių asmenų pajamų dydžio, paslaugos teikimas neturėtų priklausyti ir nuo asmens gyvenamosios vietos deklaravimo. Maža to, pati VGTP įstatymo formuluotė imperatyviai nereikalauja iš besikreipiančių asmenų įrodyti, kad kreipiamasi į deklaruotos gyvenamosios vietos savivaldybę, o palieka galimybę asmenims kreiptis pagal faktinę gyvenamąją vietą.

Pirminės teisinės pagalbos teikimas interesų konflikto atveju

VGTP įstatymas numato, jog tais atvejais, kai pirminės teisinės pagalbos kreipiamasi į savivaldybę dėl tos savivaldybės veiksmų ar neveikimo, pareiškėjas turi būti nukreiptas į advokatą arba į viešąją įstaigą, su kuria savivaldybė yra sudariusi sutartį, arba į VGTP tarnybą.⁵⁶ Tačiau jokie teisės aktai nenumato, kaip šios nuostatos vykdymas užtikrinamas praktikoje, todėl galimi atvejai, kai savivaldybės interesų konflikto atveju pačios konsultuoja pareiškėjus. Tokia ydinga praktika prieštarauja pirminės teisinės pagalbos prieinamumo užtikrinimui.

Ypatingai tokia ydinga praktika tikėtina tose savivaldybėse, kurios nėra sudariusios teisinės pagalbos sutarčių su advokatais ar viešosiomis įstaigomis, todėl siekiant gerinti efektyvios pirminės teisinės pagalbos prieinamumą, rekomenduotina skatinti savivaldybes sudaryti sutartis su viešosiomis įstaigomis ar advokatų kontoromis. Be to, kadangi savivaldybės turi pareigą organizuoti teisinės pagalbos teikimą per penkias darbo dienas, abejotina, ar, interesų konflikto atveju, tokiose savivaldybėse teisinės pagalbos teikimas būtų suorganizuotas laiku.

4.2. Antrinės teisinės pagalbos prieinamumo problemos

Nemokama antrinė teisinė pagalba, skirtingai nei pirminė, nėra teikiama visiems besikreipiantiems asmenims. Tam, kad asmeniui būtų skirta nemokama arba iš dalies nemokama antrinė teisinė pagalba, asmens turto ir pajamų lygis neturi viršyti LR Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių. Nemokama antrinė teisinė pagalba skiriama neatsižvelgiant į LR Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius tiems asmenims, kurie priklauso vienai iš VGTP įstatyme numatytų grupių.

Antrinės teisinės pagalbos prašymo forma

Siekiant gauti antrinę teisinę pagalbą, VGTP tarnybai turi būti pateiktas prašymas kartu su dokumentais, įrodančiais asmens teisę gauti antrinę teisinę pagalbą.⁵⁷ Prašymo suteikti antrinę teisinę pagalbą forma yra patvirtinta LR Teisingumo ministro įsakymu ir patalpinta internetinėje svetainėje www.teisinepagalba.lt.⁵⁸

Viename iš Europos Tarybos rekomendacijoje Nr. R (81)7 įtvirtintų principų pažymima, kad *“valstybės turi užtikrinti, kad visi procesiniai dokumentai būtų paprastos formos, juose vartojama kalba būtų suprantama visuomenei”*.⁵⁹

Patvirtinta antrinės teisinės pagalbos prašymo forma neatitinka dokumento paprastos formos reikalavimo. Siekiant užpildyti prašymo formą, pareiškėjas turi būti pakankamai gerai susipažinęs su LR teisės aktais. Pildydamas prašymo formą, pareiškėjas turi nurodyti, ar jam *„Baudžiamojo proceso kodekso 51 straipsnis ar kiti įstatymai nustato privalomą gynėjo dalyvavimą”*. Informacijos, ką įtvirtina Baudžiamojo proceso kodekso 51 straipsnis, nėra.

⁵⁶ Žr. nuoroda Nr. 3, VGTP įstatymas, 15 str. 8 d.

⁵⁷ *Ibid.*, 18 str. 1 d.

⁵⁸ LR Teisingumo ministro įsakymas „Dėl Teisingumo ministro 2005 m. balandžio 27 d. įsakymo Nr. 1R-124 „Dėl prašymo suteikti antrinę teisinę pagalbą formos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2008 m. birželio 28 d., Nr. 1R-260

⁵⁹ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr.(81)7, „Dėl priemonių, palengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“, 1981 m. gegužės 14 d., 5 p.

Pildant prašymo formą, taip pat yra klausama, ar pareiškėjas yra apsidraudęs bylinėjimosi išlaidų draudimu. Tačiau nėra aišku, kas yra "bylinėjimosi išlaidų draudimas": tokia informacija nepateikiama prašymo formoje, o 2010 metų liepos mėnesį pagrindinės šalies draudimo bendrovės (*Lietuvos draudimas, PZU Lietuva, If draudimas*) informavo, kad nei viena bendrovė tokios rūšies draudimu nedraudžia. Todėl minėtas reikalavimas nėra tikslingas bei neatitinka prašymo formos paprastumo reikalavimo.

Kartu su prašymu asmuo, norintis gauti valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą, VGTP tarnybai turi pateikti asmens dokumentą bei turto deklaraciją su vietos mokesčio administratoriaus žyma, jog deklaracija pateikta.⁶⁰

Nuo 2009 m. sausio 1 d. Šiaulių VGTP tarnyba, atsižvelgusi į Šiaulių regiono gyventojų pageidavimus, leido gyventojams pateikti prašymo formas internetu bei pradėjo pati rinkti duomenis apie asmens pajamas ir turtą tiesiogiai iš valstybės institucijų, taip ženkliai palengvindama prašymų pateikimo tvarką.⁶¹ Šis geros praktikos pavyzdys turėtų paskatinti ir kitas VGTP tarnybas sudaryti galimybę paraiškas dėl antrinės teisinės pagalbos pateikti internetu bei užtikrinti, kad duomenys būtų renkami tiesiogiai iš valstybės institucijų. Tai padidintų antrinės teisinės pagalbos prieinamumą pareiškėjams bei paspartintų jos skyrimo nagrinėjimo procedūrą.

Taip pat būtina užtikrinti paprastos dokumentų formos reikalavimą. Dėl sudėtingos prašymo pildymo procedūros asmenys dažnai kreipiasi į pirminę teisinę pagalbą teikiančias institucijas, prašydami pagelbėti parengiant dokumentus. LR Valstybės kontrolė 2009 metais atliktame audite dėl valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos pažymėjo, kad *"dėl sudėtingos prašymo formos, pareiškėjas dažnai prašymus suteikti antrinę teisinę pagalbą užpildo netinkamai ir (ar) nepateikia visų įrodymų. Didesnė dalis (74,2 %) pareiškėjų kreipiasi į asmenis, teikiančius pirminę teisinę pagalbą, kad šie užpildytų prašymą suteikti antrinę teisinę pagalbą"*.⁶²

Tokia biurokratinė tvarka vertintina kaip blogos praktikos pavyzdys: atvejai, kai negalėdamas užpildyti pernelyg komplikotos prašymo formos, asmuo turi papildomai kreiptis teisinės konsultacijos, pripažįstami blogu viešo administravimo pavyzdžiu ir nepagrįstu asmens teisės į teisminę gynybą ribojimu.⁶³ Sprendžiant problemą, siūlytina supaprastinti prašymo gauti antrinę teisinę pagalbą formą ir pateikti išsamias jos pildymo instrukcijas. Tai ne tik palengvintų pareiškėjų padėtį, bet ir padėtų sumažinti pirminę teisinę pagalbą teikiančių specialistų darbo krūvį.

Vyriausybės nustatyti turto ir pajamų lygiai

LR Vyriausybės nutarimas *"Dėl asmenų turto ir pajamų lygių nustatymo antrinei teisinei pagalbai gauti"* išskiria du turto ir pajamų lygius.⁶⁴ Jei asmens turtas ir pajamos atitinka pirmąjį lygį – antrinė teisinė pagalba yra teikiama nemokamai; jei asmens turtas ir pajamos atitinka antrąjį lygį – kompensuojama 50 % teisinės pagalbos išlaidų.

⁶⁰ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 13 str.

⁶¹ Šiaulių VGTP tarnybos užsakymu UAB "Komunikacijos vartai" atlikta apklausa, 2008 m. sausis, 9 pasiūlymas

⁶² LR Valstybės kontrolė, valstybinio audito ataskaita *"Valstybės garantuojama antrinė teisinė pagalba"*, 2009 m. rugpjūčio 7 d. Nr. VA-P-40-12-15, 16 psl.

⁶³ Seimo kontrolierė Albina Radzevičiūtė, Seimo kontrolierių įstaiga, Informacinis biuletenis, *"Teisės į valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą problemos"*, 2007 m. liepa-gruodis, 12 psl., prieiga internete: <http://www.lrski.lt/files/268.pdf>

⁶⁴ LR Vyriausybės nutarimas *"Dėl asmenų turto ir pajamų lygių antrinei teisinei pagalbai gauti nustatymo"*, 2005 m. balandžio 27 d., Nr. 468, 1 d.

2009 metais Vyriausybės nustatyti pajamų ir turto lygiai buvo ženkliai sumažinti.⁶⁵ Sumažinus pajamų lygius kartelė gauti nemokamą antrinę teisinę pagalbą buvo pakelta – tai reiškia, kad daugelis nepakankamai sunkiai besiverčiančių gyventojų nebegali pasinaudoti valstybės teikiama antrine teisine pagalba.

Apskaičiuojant asmens turto lygį, vertinamas nekilnojamasis turtas, kilnojamas turtas bei išlaikytinių skaičius, o apskaičiuojant pajamų lygį – asmens pajamos ir išlaikytinių skaičius.⁶⁶ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tinklalapyje yra pateikiami paaiškinimai, kaip apskaičiuoti kiekvieną iš nurodytų dydžių. Visgi tyrimo metu ŽTSI pastebėjo, kad dėl sudėtingos skaičiavimo metodikos besikreipiantys asmenys patys negali tinkamai nustatyti savo turto ir pajamų lygio.

Rekomenduotina prie aprašomojo pobūdžio informacijos įdiegti elektroninę programą-skaičiuoklę, kuri leistų asmenims lengvai nusistatyti savo pajamų ir turto lygį (panašaus pobūdžio programos yra įdiegtos komercinių bankų tinklalapiuose). Tokia programa padėtų sumažinti VGTP tarnybų darbuotojų darbo krūvį, vertinant nepagrįstus prašymus dėl antrinės teisinės pagalbos suteikimo.

Išimty dėl asmens turto ir pajamų lygių

VGTP įstatymo 12 straipsnyje numatytos grupės asmenų, kurie turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į LR Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius, t. y., įtariamieji ar kaltinamieji, kai gynėjo dalyvavimas yra privalomas pagal Baudžiamojo proceso kodeksą; nukentėjusieji dėl nusikaltimų atsiradusios žalos atlyginimo bylose; asmenys, gaunantys socialinę pašalpą; asmenys, valstybės išlaikomi stacionariose socialinės globos įstaigose; asmenys, kuriems nustatytas sunkus neįgalumas arba kurie yra pripažinti nedarbingais, arba sukakę senatvės pensijos amžių; asmenys, dėl objektyvių priežasčių negalintys disponuoti savo turtu ir lėšomis; asmenys, sergantys sunkiomis psichikos ligomis; skolininkai vykdymo procese, kai išieškoma iš paskutinio gyvenamojo būsto, kuriame jie gyvena; nepilnamečių vaikų, kai sprendžiamas jų išskeldinimo klausimas, tėvai; nepilnamečiai vaikai; asmenys, kuriuos prašoma pripažinti neveiksniais; asmenys bylose dėl gimimo registravimo; kiti asmenys Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais.

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog VGTP įstatyme įtvirtintos išimtys ne visada teisingai taikomos praktikoje. Paminėtina VGTP įstatyme įtvirtinta išimtis, pagal kurią teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į nustatytus turto ir pajamų lygius, turi „*asmenys, pateikę įrodymus, kad dėl objektyvių priežasčių negali disponuoti savo turtu ir lėšomis ir dėl to jų turtas ir metinės pajamos, kuriais jie gali laisvai disponuoti, neviršija LR Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti pagal šį įstatymą*“.

Tyrimo metu į ŽTSI kreipėsi neįgali moteris A. A., kuri nurodė, jog Panevėžio VGTP tarnyba nusprendė nesuteikti jai 100 % nemokamos teisinės pagalbos, nepaisant to, kad jos mėnesinės pajamos, atskaičius antstolių išskaitymus, sudaro 130 litų. Panevėžio VGTP tarnyba neatsižvelgė į pareiškėjos pateiktus įrodymus, patvirtinančius, jog kiekvieną mėnesį 85 % jos gaunamų pajamų skiriami išieškojimui padengti. Savo sprendimą VGTP tarnyba argumentavo 2010 m. sausio 19 d. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kolegijos sprendimu, kuriame buvo nutarta „*praktikoje taikant 12 str. 6 p. objektyvia prižastimi, dėl kurios pareiškėjas negali disponuoti savo lėšomis, nelaikyti antstolių pagal vykdomuosius dokumentus vykdymo išieškojimo iš pareiškėjo gaunamų pajamų*“.⁶⁷

⁶⁵ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 27 d. nutarimo Nr. 468 „Dėl asmenų turto ir pajamų lygių antrinei teisei pagalbai gauti nustatymo“ pakeitimo“, 2009 m. liepos 8 d., Nr. 707, 1 d.

⁶⁶ Valstybės garantuojama teisinė pagalba, atstovavimas teisme (antrinė teisinė pagalba), skaičiuoklė, prieiga internete: <http://www.teisinepagalba.lt/antrine/tm/skaiciuokle/>

⁶⁷ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kolegijos posėdžio protokolo Nr. 1 išrašas, 2010 m. sausio 19 d.

Pareiškėja apskundė Panevėžio VGTP tarnybos sprendimą Panevėžio apygardos administraciniam teismui, kuris 2010 m. liepos 20 d. pripažino, kad VGTP tarnyba neteisingai išaiškino VGTP įstatymo nuostatas. Įvertinęs bylos aplinkybes teismas padarė išvadą, kad „pagal vykdomuosius dokumentus vykdomas išieškojimas yra objektyvi priežastis, dėl kurios pareiškėja negali laisvai disponuoti savo lėšomis, nes jų net negauna“.⁶⁸ Panevėžio VGTP tarnybai užginčijus sprendimą, byla pateko į Lietuvos Vyriausiąją administracinį teismą, kuris 2011 m. gegužės 2 d. patvirtino pirmos instancijos teismo išvadą.⁶⁹ LVAT sprendimas reiškia, kad vertinant asmens pajamų lygį antstolių daromi išskaitymai negali būti skaičiuojami kaip realios pajamos.

Teisingumo intereso principas

Europos žmogaus teisių teismas yra įtvirtinęs valstybės pozityvią pareigą užtikrinti teisinį atstovavimą bylose, kuriose yra keliamas asmeniui svarbus klausimas, vyksta sudėtingas teisminis procesas ir asmuo negali apginti savo teisėtų interesų.⁷⁰

Europos Tarybos (78)8 rezoliucijoje numatyta, kad „teisinė pagalba visada turi apimti kvalifikuoto teisininko, veikiančio pagal nacionalinės teisės nustatytą tvarką, pagalbą, ne tik tais atvejais, kai tai numato nacionalinę teisinę pagalbą reglamentuojantys teisės aktai, bet taip pat ir ... kai kompetentinga valstybės institucija, skirianti teisinę pagalbą, nustato, kad teisinė pagalba yra būtina, įvertinus visas bylos aplinkybes.“⁷¹ Rezoliucijos komentare yra pabrėžta, kad tai – fundamentalios svarbos principas, ir kad tais atvejais, kai nacionaliniai teisės aktai nenumato privalomo atstovavimo, teisinė pagalba gali būti būtina atsižvelgiant į išskirtines bylos aplinkybes arba paties asmens situaciją, ypač siekiant užtikrinti rungtyniškumo principą, kai kita šalis yra tinkamai atstovaujama.⁷²

Europos Tarybos rekomendacijoje Nr. R(93)1 valstybių vyriausybės yra skatinamos „palengvinti efektyvų teisės į teismą įgyvendinimą nepasiturintiems asmenims, ... numatant, kad teikti teisinę pagalbą gali būti atsisakoma tik tokiais atvejais, kai skundas neatitinka priimtino kriterijų, egzistuoja akivaizdžiai maža tikimybė laimėti bylą arba teisinės pagalbos teikimas konkrečioje byloje nėra būtinas teisingumo intereso principo užtikrinimui“.⁷³

Lietuvos teisės aktuose teisingumo intereso principo taikymas iš dalies yra numatytas minėtame VGTP įstatymo 12 straipsnyje: šiame straipsnyje yra identifikuotos asmenų grupės, kurioms dėl jų savybių ir (ar) situacijos aplinkybių antrinė teisinė pagalba yra skiriama, neatsižvelgiant į jų turto ir pajamų lygius. Visgi siekiant visapusiškai užtikrinti teisingumo intereso principo įgyvendinimą, toks asmenų sąrašas neturėtų būti baigtinis – VGTP tarnyboms turėtų būti palikta diskrecijos teisė kiekvienu konkrečiu atveju spręsti dėl nemokamos teisinės pagalbos teikimo, įvertinus reikšmingas bylos aplinkybes bei atsižvelgiant į konkrečią asmens situaciją, bylos sudėtingumą ar asmens sugebėjimą atstovauti savo interesus teisme.

⁶⁸ Panevėžio apygardos administracinio teismo sprendimas administracinėje byloje Nr. I-372-379-2010, 2010 m. liepos 20 d.

⁶⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas administracinėje byloje Nr. A438-1375/2011, 2011 m. gegužės 2 d.

⁷⁰ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose *Aire prieš Airiją*, para. 26; *McVicar prieš Jungtinę Karalystę*, para. 48 ir 50; *P., C. ir S prieš Jungtinę Karalystę*, para. 91

⁷¹ Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija 78(8) „Dėl teisinės pagalbos ir konsultacijų“, 1978 m. kovo 2 d., 5 p.

⁷² *Ibid.*

⁷³ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (93) 1, „Dėl veiksmingos priemonės prieš teises ir teisingumo labai neturtingiems“ 1993 m. sausio 8 d., 3 p.

4.3. Kliūtys atskiroms asmenų grupėms pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba

Tyrimo metu ŽTSI siekė nustatyti, kaip savivaldybės institucijos bei VGTP tarnybos užtikrina pirminės ir antrinės teisinės pagalbos prieinamumą po darbo valandų bei prieinamumą konkrečioms asmenų grupėms. Kliūtys atskiroms grupėms pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba

Teisinės pagalbos prieinamumas po darbo valandų

Siekiant pagerinti valstybės teikiamų paslaugų prieinamumą, LR Viešojo administravimo įstatymas įpareigoja viešojo administravimo subjektus: „...nustatyti ne mažiau kaip dvi papildomas prašymų ir skundų priėmimo valandas per savaitę pasibaigus viešojo administravimo subjekto darbo dienos laikui.“⁷⁴

Tyrimo metu nustatyta, kad 2008 metais tik trys savivaldybės (Anykščių rajono, Biržų rajono ir Visagino) įgyvendino šį įstatymo reikalavimą;⁷⁵ 2009 metais tą padarė devynios savivaldybės (Anykščių rajono, Biržų rajono, Klaipėdos miesto, Skuodo rajono, Kazlų Rūdos, Vilniaus rajono, Varėnos rajono, Molėtų rajono, Visagino rajono).⁷⁶

Pirminės teisinės pagalbos teikimas ne pagal darbo valandas

4 paveikslas

2010 m. gegužės 31 d. – birželio 1 d. ŽTSI atliktos savivaldybių apklausos rezultatai parodė, kad daugiau nei pusė savivaldybių, pasibaigus oficialiam darbo laikui, pirminės teisinės pagalbos neteikia. (Žr. 4 paveikslą)

Iš apklaustų savivaldybių tik aštuoniose savivaldybėse (Skuodo rajono, Anykščių rajono, Biržų rajono, Šiaulių,

Kazlų Rūdos, Kupiškio rajono, Ukmergės rajono ir Visagino) pirminė teisinė pagalba yra teikiama pasibaigus darbo dienai, tačiau tik trijose iš jų – Anykščių rajono, Kupiškio rajono ir Visagino savivaldybėse – papildomai dvi valandas per savaitę, kaip reikalauja *Viešojo administravimo įstatymas*. Likusiose penkiose savivaldybėse teisinė pagalba teikiama papildomai vieną valandą per savaitę. Septyniose savivaldybėse pirminė teisinė pagalba gali būti teikiama ilgiau, bet dėl to kitą dieną dirbama trumpiau arba išvis nedirbama (Šiaulių rajono, Jonavos rajono, Kretingos rajono, Mažeikių rajono, Pasvalio rajono, Varėnos rajono ir Vilniaus rajono savivaldybėse). Dešimtyje savivaldybių pirminė teisinė pagalba gali būti teikiama ne darbo valandomis, asmeniui iš anksto suderinus susitikimo laiką su savivaldybės teisininku ar advokatu (Šakių rajono, Šilutės rajono, Druskininkų, Kelmės rajono, Klaipėdos rajono, Marijampolės, Rokiškio rajono, Telšių rajono, Kėdainių rajono ir Lazdijų rajono savivaldybėse). Klaipėdos rajono ir Rokiškio rajono savivaldybėse susitarti dėl susitikimo galima tik anksti iš ryto.

Įvertinus gautus duomenis, matyti, kad tik trijose iš 60-ties savivaldybių pirminė teisinė pagalba yra teikiama taip, kaip reikalauja *Viešojo administravimo įstatymas*, t. y. papildomai dvi valandas per savaitę

⁷⁴ LR Viešojo administravimo įstatymas, 1999 m. birželio 17 d., Nr. VIII-1234, 24 str. 2 d.

⁷⁵ LR Teisingumo ministerija, *Rekomendacijos dėl pirminės teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo*, 2008 m. birželis.

⁷⁶ LR Teisingumo ministerija, *Rekomendacijos dėl pirminės teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo*, 2009 m. gegužės 26 d., Nr. (1.16.) 7R-3997

pasibaigus darbo dienos laikui. Didžioji dalis savivaldybių *Viešojo administravimo įstatymo* reikalavimo nesilaiko, ir tai apsunkina paslaugos prieinamumą dirbantiems ir studijuojantiems gyventojams.

Iš penkių VGTP tarnybų, trys – Vilniaus, Kauno ir Panevėžio tarnybos – įgyvendina reikalavimą dirbti papildomas dvi darbo valandas per savaitę. Kauno ir Panevėžio VGTP tarnybos taip pat gali asmenis priimti pietų pertraukos metu. Šiaulių VGTP tarnyba reikalavimą įgyvendina iš dalies – pareiškėjai gali būti priimami pietų pertraukos metu. Klaipėdos VGTP tarnyboje antrinė teisinė pagalba nėra teikiama kitomis nei darbo valandomis.⁷⁷ Siekiant pareiškėjams užtikrinti visapusišką antrinės teisinės pagalbos prieinamumą, visos VGTP tarnybos turėtų dirbti ne mažiau kaip dvi papildomas darbo valandas per savaitę.

Teisinės pagalbos prieinamumas asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos

LR Vyriausybės patvirtintose *Taisyklėse dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose* įtvirtinta, kad „...kai asmuo nemoka valstybinės kalbos, <...> negali suprantamai reikšti minčių, jam kreipiantis žodžiu į instituciją turi dalyvauti asmuo, gebantis išversti prašymą į valstybinę kalbą (vertėjas). Vertėją pakviečia prašymą nagrinėjanti institucija arba asmuo, kuris kreipiasi į instituciją, savo iniciatyva“.⁷⁸

Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nustatytais atvejais antrinę teisinę pagalbą teikiantys advokatai privalo bendrauti su pareiškėjais šioms suprantama kalba, o jei tai neįmanoma, turi būti užtikrintas tokio bendravimo vertimas.⁷⁹

Savivaldybių pateikta informacija rodo, kad per 2005-2009 metus daugumai, t. y. 36 savivaldybėms, yra tekę teikti pirminę teisinę pagalbą asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos.⁸⁰ Nei viena savivaldybė, kuri teikė pirminės teisinės pagalbos paslaugas užsienio kalba, vertimo paslaugų nepirko. 2010 metais Marijampolės savivaldybė nurodė, kad sudarė sutartį su vertėjų biuru (pirko paslaugas viešojo konkurso būdu), siekdama ateityje užtikrinti paslaugų teikimą ne lietuvių kalba.

Savivaldybės, teikusios pirminę teisinę pagalbą užsienio kalba, daugiausiai tą darė rusų, lenkų, anglų bei vokiečių kalbomis. Dažniausiai pirminė teisinė pagalba buvo teikiama rusų kalba (16-oje savivaldybių). Dauguma savivaldybių pažymėjo, kad vertimo paslaugas gali suteikti pirminę teisinę pagalbą teikiantys asmenys, gerai mokantys tam tikras užsienio kalbas. Kelios savivaldybės nurodė, kad vertimo paslaugos, esant reikalui, būtų perkamos viešojo pirkimo būdu.

2010 metų kovo – balandžio mėnesiais lietuvių kalbos nemokančio asmens atlikti testavimai Vilniuje, Kaune ir Trakų rajone parodė, kad nei vienu atveju asmuo nebuvo paklaustas, ar norėtų, kad vertimu pasirūpintų vertėjas.⁸¹ Testuotoją vienu atveju angliškai konsultavo pats teisininkas (Vilniaus ir Kauno miesto savivaldybėse), kitu atveju – konsultaciją vertė vienas iš savivaldybės darbuotojų (Trakų rajono savivaldybėje).

⁷⁷ Informacija surinkta iš internetinės svetainės www.teisinespagalba.lt bei pokalbių su VGTP tarnybų darbuotojais metu

⁷⁸ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“, 2007 m. rugpjūčio 22 d., Nr. 875, 18 p.

⁷⁹ Žr. nuoroda Nr. 3, *VGTP įstatymas*, 18 str. 10 d.

⁸⁰ Žr. Priedas Nr. 4 – *Pirminės teisinės pagalbos prieinamumas asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁸¹ Žr. Priedas Nr. 5 – *Lietuvių kalbos nemokančio asmens testavimas Vilniaus miesto savivaldybėje*; Priedas Nr. 6 – *Lietuvių kalbos nemokančio asmens testavimas Trakų rajono savivaldybėje*; Priedas Nr. 7 – *Lietuvių kalbos nemokančio asmens testavimas Kauno miesto savivaldybėje*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

Jeigu asmuo pageidautų, kad teisinės konsultacijos būtų teikiamos verčiant profesionaliam vertėjui, vienintelė Marijampolės savivaldybė galėtų laiku užtikrinti adekvačias vertimo paslaugas. Kitoms savivaldybėms tektų organizuoti viešuosius pirkimus vertimo paslaugoms įsigyti. Tokiu atveju, tikėtina, nebūtų užtikrintas VGTP įstatyme numatytas reikalavimas suteikti konsultaciją asmeniui per penkias dienas nuo kreipimosi dienos.

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog prašymo forma, kurią asmuo privalo užpildyti, kreipdamasis antrinės teisinės pagalbos, yra pateikiama tik lietuvių kalba. Tai riboja antrinės teisinės pagalbos prieinamumą asmenims, nekalbantiems lietuvių kalba. 2005-2009 metais nei viena VGTP tarnyba nepirko vertimo paslaugų, kadangi su užsienio kalba kalbančiais pareiškėjais bendraudavo patys advokatai.⁸² Kiek kartų antrinę teisinę pagalbą teikiantiems advokatams yra tekę bendrauti su pareiškėjais ne valstybine kalba, nėra užfiksuota.

2010 metais iš penkių VGTP tarnybų tik Panevėžio tarnyba galėjo užtikrinti valstybinės kalbos nemokančio asmens aptarnavimą, kadangi buvo sudaryta sutartis su vertimo paslaugas teikiančia įmone. Valstybinės kalbos nemokančiam ir bendrauti per vertėją pageidaujančiam asmeniui kreipusis į kitas VGTP tarnybas, šios tarnybos vertimo paslaugas turėtų pirkti viešųjų pirkimų būdu. Tai neabejotinai uždelstų antrinės teisinės pagalbos suteikimą.

Teisinės pagalbos prieinamumas asmenims, turintiems fizinę negalią

Situacija, kai savivaldybių ar VGTP tarnybų pastatai nėra pritaikyti arba yra iš dalies pritaikyti neįgaliųjų poreikiams, pažeidžia diskriminavimo draudimo principą, kuris numato, kad paslaugų teikėjas privalo visiems vartotojams sudaryti vienodas sąlygas gauti paslaugas, nepriklausomai nuo jų negalios, amžiaus ar kitų įstatymuose numatytų draudimo diskriminuoti pagrindų.

Nepritaikyta viešojo naudojimo erdvė nėra suderinama su 2010 m. gegužės 27 d. Lietuvos ratifikuota Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija. Pagal Neįgaliųjų teisių konvenciją, „*diskriminacija dėl neįgalumo – tai bet koks išskyrimas, atstūmimas ar apribojimas dėl neįgalumo, kuriais siekiama pabloginti ar paneigti arba dėl kurių pabloginamas ar paneigiamas visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimas, įgyvendinimas ar naudojimas jomis lygiai su kitais asmenimis politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar bet kurioje kitoje srityje. Tokia diskriminacija apima visų formų diskriminaciją, įskaitant atsisakymą tinkamai pritaikyti sąlygas*“.⁸³

2010 m. birželio 28 d. Lygių galimybių kontrolierė, išnagrinėjusi skundą dėl VŠĮ „Centro poliklinika“ Lukiškių filialo pastato nepritaikymo neįgaliųjų poreikiams, konstatavo, kad VŠĮ „Centro poliklinika“ pažeidžia JT Neįgaliųjų teisių konvencijos bei LR Lygių galimybių įstatymo nuostatas ir rekomendavo Vilniaus miesto savivaldybės administracijai pritaikyti pastatą neįgaliųjų poreikiams arba suteikti naujas patalpas VŠĮ „Centro poliklinika“.⁸⁴ Analogiškos išvados sektų ir sprendžiant dėl savivaldybių bei VGTP tarnybų aplinkos nepritaikymo neįgaliųjų poreikiams bei su tuo susijusiu šių asmenų teisės pasinaudoti pirmine ar antrine teisine pagalba ribojimu.

LR Statybos įstatymas numato, kad „*projektuojant, statant, rekonstruojant ar kapitališkai remontuojant pastatus (išskyrus atnaujinimus (modernizuojamus daugiabučius namus) ir inžinerinius statinius, būtina juos pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams, vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu*“.⁸⁵

⁸² Žr. Priedas Nr. 14 – *Antrinės teisinės pagalbos prieinamumas asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos, prieiga internete* http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁸³ Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, 2006 m. gruodžio 13 d., ratifikuota įstatymu Nr. XI-854, 2010 m. gegužės 27 d., 5 str.

⁸⁴ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Pažyma, 2010 m. birželio 28 d., Nr. (10)-SN-55

⁸⁵ LR Statybos įstatymas, 1996 m. kovo 19 d., Nr. I-1240, 6 str. 3 d.

Daugumos savivaldybių bei VGTP tarnybų pastatai yra senos statybos. Kadangi šiuo metu galiojanti teisinė bazė reikalauja pritaikyti viešo naudojimo erdvę specialiesiems neįgaliųjų poreikiams tik statant naujus pastatus ar iš esmės rekonstruojant senos statybos patalpas, savivaldybės bei VGTP tarnybos nėra teisiškai įpareigosos užtikrinti senos statybos pastatų pritaikymo specialiesiems neįgaliųjų poreikiams. Akivaizdu, kad toks teisinis reglamentavimas neužtikrina visuomenės nariams, kurių judėjimas yra apribotas, lygių galimybių pasinaudoti teisine pagalba.

Lietuva, ratifikuodama JT Neįgaliųjų teisių konvenciją, įsipareigojo imtis „atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos <...> visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse“ bei „imtis visų atitinkamų priemonių, įskaitant įstatymų leidybos priemones, kad būtų pakeisti ar panaikinti galiojantys įstatymai, kiti teisės aktai, papročiai ir praktika, diskriminuojantys neįgaliuosius <...>“.⁸⁶ Savivaldybės bei VGTP tarnybos turėtų siekti užtikrinti, kad pastatai bei patalpos, kuriuose teikiamos teisinės pagalbos paslaugos, būtų prieinamos visiems asmenims.⁸⁷

2010 metų pradžioje savivaldybės pateikė informaciją apie pastatų pritaikymą fizinę negalią turinčių asmenų poreikiams. Iš savivaldybių pateiktos medžiagos matyti, jog penkiose savivaldybėse (Lazdijų rajono, Skuodo rajono, Šalčininkų rajono, Šilutės rajono ir Vilkaviškio rajono) pastatai, kuriuose teikiama pirminė teisinė pagalba, nėra pritaikyti fizinę negalią turinčių asmenų poreikiams; 27 savivaldybėse pastatai yra pritaikyti dalinai; 28 savivaldybėse – pritaikyti neįgaliųjų poreikiams.⁸⁸ (Žr. 5 paveikslą). Savivaldybės, kurių pastatai nėra pritaikyti neįgaliųjų poreikiams, nurodė, kad to negali padaryti dėl lėšų trūkumo.

5 paveikslas

Tyrimo metu ŽTSI atliko Vilniaus miesto, Kauno miesto ir Trakų rajono savivaldybių tikrinimus, siekiant nustatyti šių savivaldybių pastatų pritaikymą neįgaliųjų poreikiams. Apsilankymų metu buvo nustatyta, jog vienintelis Vilniaus miesto savivaldybės pastatas yra pritaikytas neįgaliųjų poreikiams. Trakų rajono savivaldybės pastatas yra pritaikytas iš dalies, o Kauno mieste veikianti advokatų kontora, teikiant pirminę teisinę pagalbą, nėra pritaikyta neįgaliųjų poreikiams.⁸⁹

Kaip minėta, pirminė teisinė pagalba nėra teikiama telefonu, tad asmuo turi apsilankyti savivaldybėje ar pagalbą teikiančioje advokatų kontoroje. Tokia situacija varžo asmenų, kurių judėjimas yra apribotas, galimybes pasinaudoti pirmine teisine pagalba. Problemos aktualumu ŽTSI įsitikino sulaukę pagalbos prašymo iš Anykščiuose gyvenančios moters, kuriai reikėjo teisinės pagalbos. Pasiūlius pasinaudoti savivaldybės paslaugomis, moteris pasakė, kad be kitų pagalbų negali pasiekti

⁸⁶ Žr. nuoroda Nr. 60, *Neįgaliųjų teisių konvencija*, 4 str. 1 d. B p.; 9 str. 1 d.

⁸⁷ Atsižvelgiant į tyrimo ribas, pastatai laikomi pritaikytų neįgaliųjų poreikiams, jei asmuo gali be kliūčių patekti į pastatą ir pasiekti patalpas, kuriose teikiama teisinė pagalba, netgi jeigu likusi pastato dalis ir nėra pritaikyta neįgaliųjų poreikiams. Pastatai laikomi pritaikyti iš dalies, jei asmuo gali laisvai patekti į pastato vidų, bet be pašalinių pagalbų negali pasiekti patalpos, kurioje teikiama teisinė pagalba. Pastatai laikomi nepritaikyti neįgaliųjų poreikiams, jei neįgalus asmuo negali patekti į pastatą bei pasiekti patalpų, kuriose teikiama teisinė pagalba

⁸⁸ Žr. Priedas Nr. 8 – *Pirminės teisinės pagalbos prieinamumas fizinę judėjimo negalią turintiems asmenims*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁸⁹ Žr. Priedas Nr. 9 – *Vilniaus, Kauno ir Trakų rajono savivaldybių pastatų pritaikymas fizinę negalią turinčių asmenų poreikiams*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

savivaldybės pastato. Moteris pažymėjo, kad skambino savivaldybei ir bandė pasinaudoti pirmine teisine pagalba, tačiau buvo informuota, kad telefonu teisinės konsultacijos neteikiamos.⁹⁰

ŽTSI siūlytų apsvarstyti galimybes teikti teisinės konsultacijas telefonu. Išimtiniais, ypač sunkios negalios atvejais, jeigu konsultacijos telefonu nepakaktų, savivaldybės tarnautojas galėtų atvykti pas asmenį į namus.

Siekiant nustatyti, ar antrinė teisinė pagalba yra prieinama asmenims, turintiems fizinę negalią, 2010 metų birželio – liepos mėnesiais buvo apsilankyta penkiose tarnybose ir vertinama, kaip VGTP tarnybų patalpos yra pritaikytos neįgaliųjų poreikiams. Vertinimų metu buvo nustatyta, jog tik Panevėžio VGTP tarnybos patalpos gali būti laikomos pritaikytomis neįgaliųjų poreikiams; Šiaulių VGTP tarnyba yra iš dalies pritaikyta neįgaliųjų poreikiams, o Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos VGTP tarnybos nėra pritaikytos neįgaliųjų poreikiams: neįgalus asmuo savarankiškai negalėtų pasiekti pastarųjų VGTP tarnybų patalpų, kuriose teikiama antrinė teisinė pagalba.⁹¹

VGTP tarnybos, neužtikrinamos fizinę judėjimo negalią turinčių asmenų lygių teisių naudotis teikiamomis valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos paslaugomis, pažeidžia *Lygių galimybių įstatymą* bei Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją. ŽTSI pažymi, jog svarbu užtikrinti ir alternatyvius būdus, kuriais pareiškėjai su fizine judėjimo negalia galėtų pateikti prašymus dėl antrinės teisinės pagalbos, nereikalaujant jų fiziškai apsilankyti VGTP tarnybų patalpose.

Teisinės pagalbos prieinamumas asmenims, turintiems klausos negalią

Vyriausybės patvirtintos *Taisyklės dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose* numato, kad *“kai asmuo <...> dėl sensorinio ar kalbos sutrikimo negali suprantamai reikšti minčių, jam kreipiantis žodžiu į instituciją turi dalyvauti asmuo, gebantis išversti prašymą į valstybinę kalbą (vertėjas). Vertėją pakviečia prašymą nagrinėjanti institucija arba asmuo, kuris kreipiasi į instituciją, savo iniciatyva”*.⁹²

2008 metų rugpjūtį Teisingumo ministerija kreipėsi į Neįgaliųjų reikalų departamentą prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, prašydama *“esant galimybei, sudaryti kvalifikuotų vertėjų pagal savivaldybes sąrašą nurodant, kokią negalią/negalias turintiems asmenims ir kokia kalba jie galėtų versti <...>”*.⁹³ Neįgaliųjų reikalų departamentas 2008 metų rugsėjį pateikė Teisingumo ministerijai gestų kalbos vertėjų sąrašą, kuris buvo perduotas pirmine teisine pagalba teikiančioms institucijoms bei VGTP tarnyboms.⁹⁴

Savivaldybių apklausų rezultatai parodė, kad per penkerius metus (2005-2009) visoje Lietuvoje pirminės teisinės pagalbos paslaugomis siekė pasinaudoti 85 klausos negalią turintys asmenys.⁹⁵ Iš 60-

⁹⁰ ŽTSI pareiškėjos kontaktai žinomi

⁹¹ Žr. Priedas Nr. 15 – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio VGTP tarnybų pastatų pritaikymas fizinę negalią turinčių asmenų poreikiams, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁹² LR Vyriausybės nutarimas „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“, 2007 m. rugpjūčio 22 d., Nr. 875, 18 p.

⁹³ LR Teisingumo ministerija, raštas Neįgaliųjų reikalų departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, „Dėl bendradarbiavimo teikiant valstybės garantuojamą teisinę pagalbą neįgaliems asmenims“, 2008 m. rugpjūčio 7/8 d., Nr. (1.16.)-7R-6922

⁹⁴ Neįgaliųjų reikalų departamentas prie ADM, raštas Teisingumo ministerijai „Dėl bendradarbiavimo teikiant valstybės garantuojamą teisinę pagalbą neįgaliems asmenims“, 2008 m. rugsėjo 4 d., Nr. (3.2)-SD-477

⁹⁵ Pateikiami duomenys nėra visiškai tikslūs, kadangi Šalčininkų rajono ir Tauragės rajono savivaldybės atsakymuose nurodė, kad asmenys vertėjus atsivesdavo savo iniciatyva, bet tiksliai nenurodė, kiek tokių atvejų buvo.

ties savivaldybių pirminę teisinę pagalbą klausos negalia turintiems asmenims suteikė dešimt savivaldybių; 49 savivaldybės pranešė, jog teisinių konsultacijų klausos negalia turintiems asmenis neteikė nei karto ir viena savivaldybė (Kauno rajono) negalėjo pateikti duomenų.⁹⁶

Atlikus situacijos testavimus su klausos negalia turinčiais asmenimis Vilniaus, Kauno ir Trakų rajono savivaldybėse paaiškėjo, kad visais atvejais savivaldybės tarnautojai bandė suteikti teisinę pagalbą raštu, nepasiteiravę, ar asmuo norėtų gauti pirminę teisinę pagalbą žodžiu, dalyvaujant gestų kalbos vertėjui. Tai rodo, kad tarnautojai nėra susipažinę su šios negalios specifika, nežino, kad labai nedidelė dalis klausos negalia turinčių asmenų gerai moka rašytinę lietuvių kalbą. Iš trijų testuotų savivaldybių, tik Vilniaus mieste, po nesėkmingo bandymo komunikuoti raštu, buvo susisiepta su vertėja ir asmuo po kelių dienų gavo teisinę konsultaciją.⁹⁷

ŽTSI pažymi, jog atliekant tyrimą paaiškėjo, jog dauguma savivaldybių nėra pasirengusios suteikti gestų kalbos vertimo paslaugų, nėra susipažinusios su Neįgaliųjų reikalų departamento patvirtintu vertėjų sąrašu, nesuvokia negalios specifikos, neatsižvelgia į pareiškėjo pageidavimus, taip sudarydamos kliūtis asmenims, turintiems klausos negalia, pasinaudoti pirmine teisine pagalba.

ŽTSI siūlytų savivaldybėms kiekvienu atveju užtikrinti, kad konsultuojant klausos negalia turintį asmenį tarpininkautų vertėjas. Taip pat siūlytina savivaldybių institucijoms bendradarbiauti su neįgaliųjų nevyriausybinėmis organizacijomis.

VGTP tarnybos, teikdamos antrinės teisinės pagalbos paslaugas, privalo užtikrinti, kad asmenys su klausos negalia galėtų pasinaudoti teikiamomis paslaugomis, nepaisant jų negalios, užtikrinant jiems gestų kalbos vertėjo paslaugas.

Ne visos VGTP tarnybos yra pasirengusios laiku ir efektyviai suteikti gestų kalbos vertimo paslaugas klausos negalia turintiems asmenims. Vilniaus VGTP tarnyba, atsakydama į ŽTSI užklausą apie gestų kalbos vertėjo paslaugų užtikrinimą, nurodė, kad *“Tarnyba nėra sudariusi sutarties su konkrečiais gestų vertėjais, teikiančiais šias vertimo paslaugas, todėl kiekvienu konkrečiu atveju Tarnyba pirktų minėtas paslaugas viešojo pirkimo būdu”*. Kauno VGTP tarnyba nurodė, kad bendradarbiauja su Kauno apskrities kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centro vertėjais. Panevėžio VGTP tarnyba bendradarbiauja su Panevėžio apskrities gestų kalbos vertėjų centru. Klaipėdos VGTP tarnyba nurodė, jog gestų kalbos vertėją parinktą pagal sudarytą vertėjų sąrašą pagal savivaldybes. Šiaulių VGTP tarnyba informavo, jog gestų kalbos vertėją parinktą pagal Neįgaliųjų reikalų departamento sudarytą vertėjų sąrašą.⁹⁸

Kauno VGTP tarnyba nurodė, kad 2005-2009 metais su Kauno apskrities kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centro pagalba asmenys su klausos negalia buvo konsultuoti tris kartus. Panevėžio VGTP tarnyboje per tą patį laikotarpį gestų vertimo paslaugomis pasinaudojo iki dešimties žmonių, tačiau vertėjus visais atvejais atsivesdavo patys pareiškėjai, tarnybai jų kviesti nereikėjo. Kitos VGTP tarnybos nurodė, jog 2005-2009 metais joms nebuvo poreikio kreiptis į gestų kalbos vertėją, siekiant užtikrinti antrinę teisinę pagalbą klausos negalia turintiems asmenims.⁹⁹

ŽTSI siūlytų VGTP tarnyboms kiekvienu atveju užtikrinti, kad aptarnaujant klausos negalia turintį asmenį tarpininkautų vertėjas. Taip pat siūlytina VGTP tarnyboms bendradarbiauti su jų teritorijoje veikiančiais gestų kalbos vertėjų centrais bei su vietinėmis neįgaliųjų teisių organizacijomis.

⁹⁶ Žr. Priedas Nr. 10 – *Pirminės teisinės pagalbos prieinamumas kurtiems asmenims*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

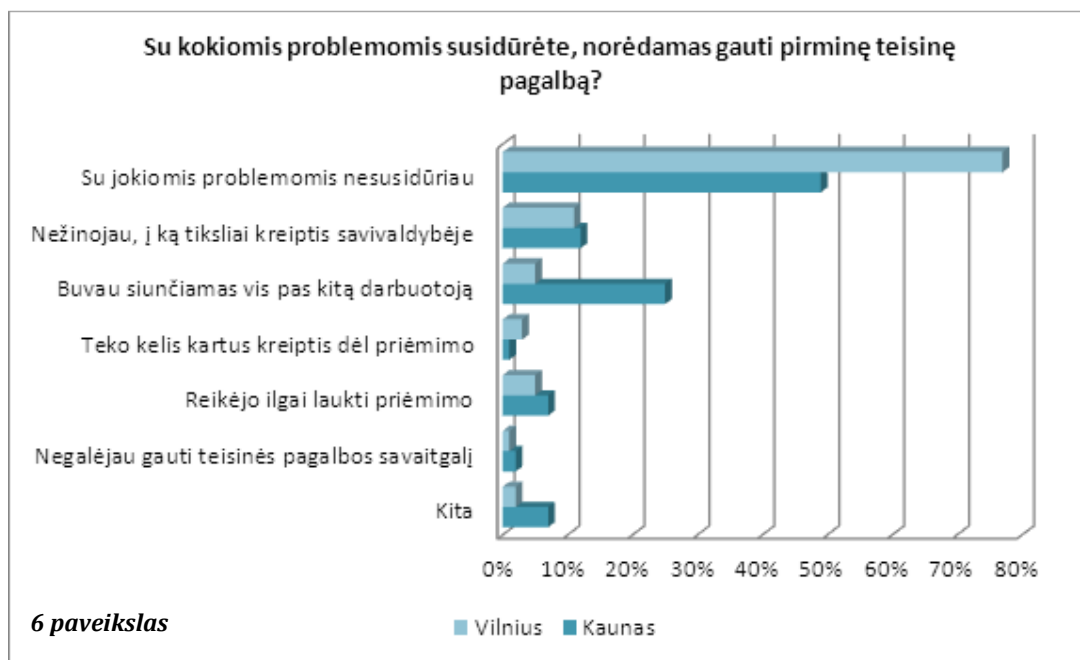
⁹⁷ Žr. Priedas Nr. 11 – *Kurtaus asmens testavimas Vilniaus miesto savivaldybėje*; Priedas Nr. 12 – *Kurtaus asmens testavimas Trakų rajono savivaldybėje*; Priedas Nr. 13 – *Kurtaus asmens testavimas Kauno miesto savivaldybėje*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁹⁸ Žr. Priedas Nr. 16 – *Antrinės teisinės pagalbos prieinamumas asmenims su kurtumo negalia*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

⁹⁹ *Ibid.*

5. Pirminės teisinės pagalbos paslaugų vertinimas

Nors tyrimu nebuvo siekiama įvertinti teikiamų paslaugų kokybės, visgi buvo mėginama išsiaiškinti, kaip gyventojai, pasinaudoję pirmine teisine pagalba, vertina pačią galimybę gauti nemokamą teisinę pagalbą. ŽTSI apklausė asmenis, kuriems ši paslauga buvo suteikta Vilniaus, Kauno bei Trakų rajono savivaldybėse. Vertinimui taip pat buvo panaudoti Utenos kolegijos apklausos rezultatai bei situacijos testavime dalyvavusių asmenų išsakyta nuomonė.

ŽTSI, atlikdamas tyrimą Vilniaus ir Kauno miestuose, teiravosi pirmine teisine pagalba pasinaudojusiu gyventojų apie problemas, su kuriomis jie susidūrė, bandydami gauti teises konsultacijas. Nemažai žmonių paminėjo, kad su jokiais problemomis jie nesusidūrė (Vilniuje – 77 %; Kaune – 49 %). Tarp paminėtų problemų, su kuriomis susidūrė pirminės teisinės pagalbos vartotojai, buvo paminėtas neaiškumas į ką kreiptis, ilgas priėmimo laukimas ar siuntimas vis pas kitą darbuotoją. (Žr. 6 paveikslą)

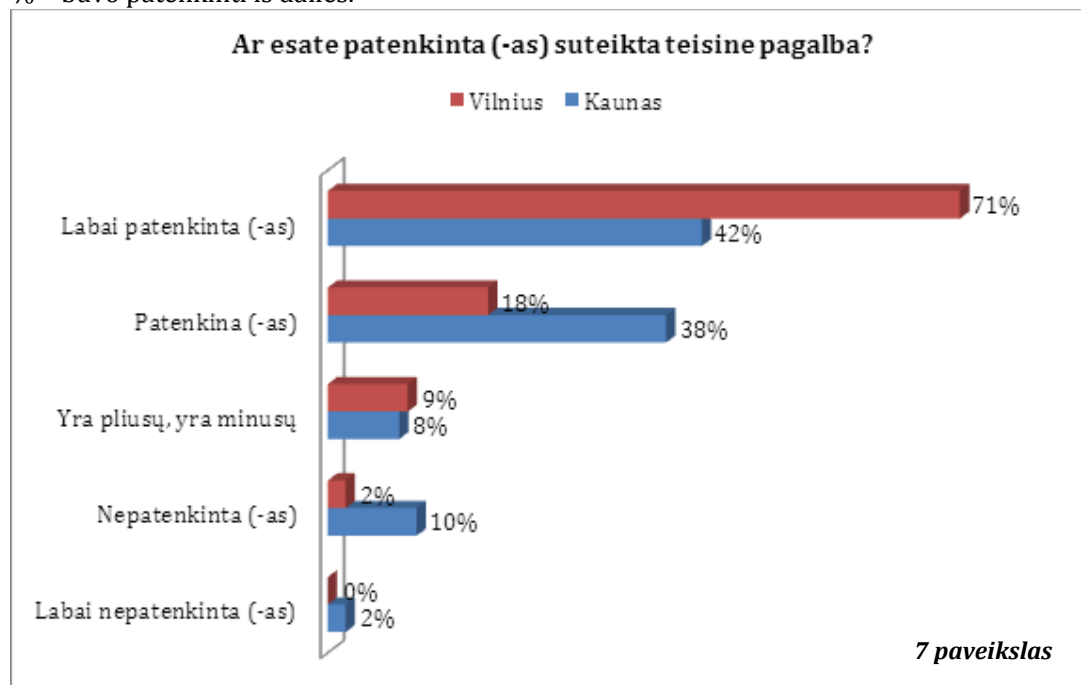
Apklausus Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse pirmine teisine pagalba pasinaudojusius gyventojus, paaiškėjo, jog dauguma gyventojų yra labai patenkinti ar patenkinti suteikta teisine pagalba (Vilniuje – 89 %; Kaune – 80 %). Respondentų pasitenkinimas jiems suteikta paslauga atsispindėjo ir atsakymuose į klausimą, ar jie rekomenduotų pirminę teisinę pagalbą savo šeimos nariui, draugui ar pažįstamam. Absoliuti dauguma apklaustųjų rekomenduotų šią paslaugą (Vilniuje – 87 %, Kaune – 74 %).¹⁰⁰ (Žr. 7 paveikslą)

Apklausių dalyviai buvo paprašyti įvertinti savivaldybės darbuotojo, teikusio jiems pirminę teisinę pagalbą, bendravimą, t. y. pagarbą klientui, kultūringumą (skalėje 5 reiškia labai gerai, o 1 – labai blogai). Pastebėtina, kad respondentai Vilniaus miesto savivaldybės darbuotojų bendravimą įvertino vidutiniškai 4,8 balo; Kauno mieste gyventojai advokato, teikusio pirminę teisinę pagalbą, bendravimą įvertino vidutiniškai 4,1 balo.¹⁰¹

¹⁰⁰ Žr. Priedas Nr. 17 – ŽTSI pirminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Vilniaus savivaldybėje; Priedas Nr. 18 – ŽTSI pirminės teisinės pagalbos gavėjų apklausa Kauno savivaldybėje, prieiga internete <http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI/VGTP%20tyrimas.pdf>

¹⁰¹ *Ibid.*

2008 metų gruodžio mėnesį Panevėžio VGTP tarnybos užsakymu Utenos kolegijos atliktos apklausos rezultatai parodė, kad 42,8 % respondentų buvo patenkinti savivaldybėje suteikta teisine pagalba; 31,9 % – buvo patenkinti iš dalies.¹⁰²

ŽTSI atlikti testavimai pasirinktose savivaldybėse parodė, kad asmenys, kreipęsi pirminės teisinės pagalbos, savo pasitenkinimą jiems suteikta paslauga bei asmenų, teikiančių pirminę teisinę pagalbą, bendravimą penkių balų skalėje vidutiniškai vertino 3,5 balais.¹⁰³

Taigi akivaizdu, kad žmonės vertina galimybę gauti teisinę pagalbą, jie jaučiasi dėkingi, kad konsultacija yra teikiama nemokamai. Dėl to asmenys nėra linkę kelti didelių reikalavimų teikiamų paslaugų kokybei bei nėra linkę skųstis tais atvejais, kai paslaugos yra netinkamos kokybės.

6. Antrinės teisinės pagalbos paslaugų vertinimas

Advokatų veiklos kontrolės problemos

Vadovaujantis VGTP įstatymu, Lietuvos advokatūra „organizuoja antrinę teisinę pagalbą teikiančių advokatų veiklos kokybės tikrinimą pagal antrinės teisinės pagalbos kokybės vertinimo taisykles, kurias tvirtina Lietuvos advokatūra, suderinusi su Teisingumo ministerija“.¹⁰⁴ Deja, šios taisyklės nėra patvirtintos iki šiol, tad Lietuvos advokatūra vis dar neįgyvendina jai įstatymu priskirtos funkcijos organizuoti antrinę teisinę pagalbą teikiančių advokatų veiklos kokybės tikrinimo.

¹⁰² Utenos kolegijos tyrimas „Utenos rajono gyventojų nuomonės apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos“, 2008 m. gruodžio 19 d., prieiga internete: http://www.utenos-kolegija.lt/get_file.php?file=bFhPZG5uR1Rsb0pqCfzSm1xV1dvV3F0YVpkcVkyUEpsdGRyMUd1anLLUm9uMjdZbkpObWdwV2JaOFdVbnBhU2NxdWRaR2FmWjlLU3oyckpiNWlhbm15YWE4V1prNWVtWTJhYTBadVFZNRxb1hLaFpwbVYxc1NTYTI0cWw1cWViSnljeVpuWFpHaVVuV2ZOeHAXbWxuSnBuV2RwYUpIYW1wRnMxSEdWbTV1WGEzSzjYXVYaldxSFo4T1RZNVpobTJocmJXWmhscFNUbFcyUmNXS2VaNVjYnRTY3IHdWZaM0tabjhZITNE

¹⁰³ Žr. Priedas Nr. 19 – Testuotojų pirminės teisinės pagalbos vertinimas Vilniaus, Kauno ir Trakų rajono savivaldybėse, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

¹⁰⁴ Žr. nuoroda Nr. 3, VGTP įstatymas, 10 str. 2 d.

Pažymėtina, jog Lietuvos teisės aktai nereglamentuoja advokatų teikiamų teisinių paslaugų kokybės kriterijų. Teisingumo ministerijos nuomone, tam pakanka bendrųjų sąlygų, kurios yra įtvirtintos Advokatų profesinės etikos kodekse.¹⁰⁵ Taip pat advokatų darbo kokybė gali būti tikrinama per drausmės procedūras, t. y. esant nukentėjusiojo skundai būtų vertinamas advokato teisinės pagalbos teikimas.

Nei vienas LR teisės aktas neįpareigoja advokatų teisinės paslaugas teikti kokybiškai ar būti kompetentingu. Lietuvoje asmeniui tapus advokatu, jo kompetencija preziumuojama automatiškai. Kompetencijos neturėjimas yra pagrindas realizuoti advokato teisę atsisakyti teikti teisinės paslaugas. Tačiau pareigos atsisakyti teikti teisinės paslaugas, jeigu asmuo neturi kompetencijos tam tikroje srityje, teisės aktai nenumato.

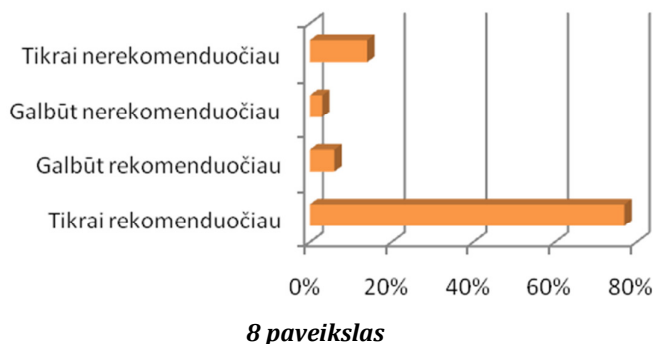
Antrinės teisinės pagalbos vartotojų vertinimai

Apklausus asmenis, pasinaudojusius antrinės teisinės pagalbos paslaugomis, paaiškėjo, jog dauguma respondentų teigiamai vertino advokatų darbą. Vilniaus VGTP tarnyboje 85 % apklaustųjų manė, jog advokatas gerai išsiginėjo į pareiškėjo problemą. Šiaulių VGTP tarnyboje 65 % respondentų teigiamai vertino advokato išsiginimą į problemą; 79 % apklaustųjų teigiamai vertino advokato darbą rengiant dokumentus ir pateikiant juos teismui ir 50 % apklaustųjų teigiamai vertino atstovavimą teisme.¹⁰⁶

2010 metų ŽTSI užsakymu atliktoje asmenų, pasinaudojusių antrine teisine pagalba Šiaulių VGTP tarnyboje, apklausos duomenimis, 49 % apklaustųjų liko labai patenkinti advokato bendravimu, iš dalies patenkinti buvo 31 % respondentų.¹⁰⁷

Palankų požiūrį į suteiktą paslaugą atskleidė ir atsakymas į klausimą „Ar rekomenduotumėte antrine teisine pagalba pasinaudoti ir savo šeimos nariui, draugui ar pažįstamam?“. Atsakymą „Tikrai rekomenduočiau“ pasirinko 77 % 2009 metais Šiaulių VGTP tarnybos paslaugomis pasinaudojusių respondentų. (Žr. 8 paveikslą)¹⁰⁸

Ar rekomenduotumėte antrine teisine pagalba pasinaudoti savo šeimos nariui, draugui, pažįstamam?

8 paveikslas

Taigi antrinės teisinės pagalbos poreikis yra akivaizdus. Ja pasinaudoję žmonės teigiamai vertina šią pagalbą.

7. Taikaus ginčo sprendimo prioriteto principas

Europos Tarybos Ministrų komiteto priimtoje rekomendacijoje Nr. R(81)7 dėl priemonių, skatinančių teisingumo prieinamumą, numatyta, kad „*prieš prasidedant bet kokiam teisiniam procesui arba jam vykstant, turi būti imtasi priemonių palengvinti arba paskatinti, priklausomai nuo situacijos, šalių*

¹⁰⁵ Interviu su Teisingumo ministerijos Teisinių institucijų departamento vadove Jolita Bacevičiene, Teisinės pagalbos skyriaus vadove Aurelija Giedraityte, 2010 m. gegužės 24 d.

¹⁰⁶ Šiaulių VGTP tarnybos užsakymu UAB „Komunikacijos vartų“ atlikta „Valstybės garantuojama antrine teisine pagalba 2008 m. pasinaudojusių asmenų apklausa“, 2009 m. sausio 30 d.

¹⁰⁷ ŽTSI užsakymu rinkos tyrimų ir konsultavimo kompanijos „VISEO“ atlikta asmenų, pasinaudojusių antrine teisine pagalba Šiaulių VGTP tarnyboje apklausa, 2010 m. kovo 16 d. – 2010 m. kovo 18 d.

¹⁰⁸ Žr. Priedas Nr. 20 – *Asmenų, pasinaudojusių antrine teisine pagalba Šiaulių VGTP tarnyboje, apklausa*, prieiga internete http://www.hrmi.lt/uploaded/TYRIMAI/PRIEDAI_VGTP%20tyrimas.pdf

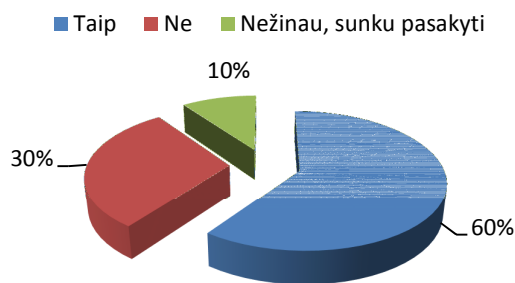
susitaikymą ir ginčo taikų išsprendimą".¹⁰⁹ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R(93)1 numatyta, jog siekiant efektyviai taikyti taikaus ginčo institutą nepasiturintiems asmenims, būtina „į teisinės pagalbos paslaugų ar kitos pagalbos spektrą įtraukti taikaus ginčo sprendimo metodu taikymą.“¹¹⁰

VGTP įstatymas numato, jog taikaus ginčų sprendimo prioritetą yra vienas iš esminių valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo principų.¹¹¹ Tiek pirminę, tiek antrinę teisinę pagalbą teikiantys asmenys turi siekti ginčus išspręsti taikiau būdu.¹¹²

Tyrimo metu lyginant suteiktų teisinių konsultacijų skaičių ir sudarytų taikos sutarčių skaičių, buvo nustatyta, kad sudarytos taikos sutartys nesiekia net 1 % visų atvejų, kuomet teikiama pirminė teisinė pagalba. 2009 metais sudarytos sutartys sudarė vos 0.09 % visų nagrinėtų klausimų, kuriais buvo suteikta pirminė teisinė pagalba; 2008 metais – 0,117 %; 2007 metais – 0,069 %; 2006 metais – 0,1 %.¹¹³

2010 metais ŽTSI atlikta apklausa Šiaulių VGTP tarnyboje parodė, jog 30 % atvejų advokatas nesiūlė pareiškėjams kilusio ginčo išspręsti taikiai (Žr. 9 paveikslą); 2008 metais Šiaulių VGTP tarnybos užsakymu atlikta apklausa parodė, jog 57 % atvejų advokatas nesiūlė teisinio ginčo spręsti taikiai.¹¹⁴ 2008 metais Vilniaus VGTP tarnyboje 69-iems % pareiškėjų advokatas, teikdamas antrinę teisinę pagalbą, siūlė teisinį ginčą išspręsti taikiai, nesikreipiant į teismą; 2007 metais tokio siūlymo sulaukė tik 32 % pareiškėjų.¹¹⁵

Šiaulių VGTP tarnyba
Ar advokatas Jums siūlė taikiai išspręsti kilusį ginčą?

9 paveikslas

sprendimo būdą.

Akivaizdu, kad tokia taikos sutarties instituto taikymo praktika neužtikrina taikaus ginčų sprendimo prioriteto principo. Taikus ginčo sprendimas yra naudingas ne tik šalims (jos sutaupo laiko bei galimai finansinių lėšų), bet ir valstybei: išsprendus konfliktą, sumažėja poreikis teikti antrinę teisinę pagalbą, sutaupomos valstybės lėšos, mažėja antrinę teisinę pagalbą teikiančių advokatų bei teismų darbo krūvis. Dėl to Teisingumo ministerija turėtų imtis priemonių, siekdama užtikrinti, kad teisinę pagalbą teikiantys subjektai supažindintų pareiškėjus su taikos institutu ir, galimybėms leidus, siūlytų taikyti šį ginčų

¹⁰⁹ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr.(81)7, "Dėl priemonių, palengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema", 1981 m. gegužės 14 d., 3 p.

¹¹⁰ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (93) 1, "Dėl veiksmingos prieigos prie teisės ir teisingumo labai neturintiems" 1993 m. sausio 8 d., 2 p.

¹¹¹ Žr. nuoroda Nr. 3, VGTP įstatymas, 3 str. 1 d. 3 p.

¹¹² Ibid., 15 str. 6 d.

¹¹³ LR Teisingumo ministerija, *Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2009 m.*, 2010 m. spalio 21 d., 13 psl.; LR Teisingumo ministerija, *Rekomendacijos dėl pirminės teisinės pagalbos organizavimo ir teikimo*, 2009 m. gegužės 26 d., Nr. (1.16)7R-3997

¹¹⁴ Šiaulių VGTP tarnybos užsakymu UAB „Komunikacijos vartų“ atlikta „Valstybės garantuojama antrine teisine pagalba 2008 m. pasinaudojusiu asmenų apklausa“, 2009 m. sausio 30 d.

¹¹⁵ Vilniaus VGTP tarnyba, „150 asmenų apklausa, kuriems 2008 m. buvo suteikta antrinė teisinė pagalba, ataskaita“, 2008 m.

Taikos sutartis gali būti sudaryta bet kurioje proceso stadijoje.¹¹⁶ Taikos sutartimi šalys tarpusavio nuolaidomis išsprendžia kilusį teisminį ginčą, užkerta kelią kilti teisminiam ginčui ateityje, išsprendžia teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus.¹¹⁷ 2008 m. liepos 31 d. įsigaliojęs *LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas* numato galimybę civilinį ginčą išspręsti taikiai ikiteisminėje ar teisminėje ginčo nagrinėjimo stadijoje. Siekiant plėtoti taikaus ginčų sprendimo prioriteto principą, Teisingumo ministerija turėtų sudaryti priemonių planą, kuris skatintų taikinamojo tarpininkavimo instituto taikymą bei plėtrą VGTP teikiančiose institucijose.

8. Išvados ir rekomendacijos

1. Informacijos sklaida

- Vienas pagrindinių informacijos apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą šaltinių turi būti įstaigų internetinės svetainės. 2010 metais dvi savivaldybės – Lazdijų rajono ir Utenos rajono – informacijos apie VGTP savo tinklalapiuose išvis neteikė, ir tik viena iš penkių VGTP tarnybų (Šiaulių VGTP tarnyba) turi atskirą internetinį puslapį, kuriame supažindina su VGTP teikimo tvarka ir sąlygomis. Rekomenduotina užtikrinti, jog kiekviena VGTP teikianti įstaiga turėtų nustatytus reikalavimus atitinkančią interneto svetainę, kurioje pateikiama visa informacija apie teisinės pagalbos paslaugas.
- Savivaldybės skiria nepakankamai lėšų informacijos apie VGTP sklaidai. Rekomenduotina padidinti skiriamų lėšų procentą iki Teisingumo ministerijos siūlomų 3 % ir taip užtikrinti intensyvesnę informacijos sklaidą. Taip pat rekomenduotina nustatyti VGTP tarnyboms pareigą apie informacijos sklaidos užtikrinimą atsiskaityti Teisingumo ministerijai.
- Nors bendras Lietuvos gyventojų informuotumo apie VGTP lygis per pastaruosius metus didėjo, tačiau išlieka didelė dalis Lietuvos gyventojų, kuri vis dar nėra girdėjusi apie galimybę pasinaudoti nemokama teisine pagalba. Trečdalis Lietuvos gyventojų vis dar nežino apie pirminės teisinės pagalbos teikimą; daugiau kaip pusė Lietuvos gyventojų (59 %) vis dar nežino apie antrinės teisinės pagalbos teikimą. Rekomenduotina nustatyti, kokios informavimo priemonės laikomos patogiausiomis paslaugų gavėjams ir teikti informaciją atitinkamu būdu. Taip pat rekomenduotina užtikrinti informacijos apie antrinę teisinę pagalbą sklaidą tikslinėms grupėms.
- Informacijos sklaida nėra užtikrinama lietuvių kalbos nemokantiems asmenims, asmenims, turintiems regėjimo negalią, bei asmenims, esantiems laisvės atėmimo įstaigose. Būtina imtis priemonių užtikrinti, kad informacija apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą būtų prieinama šioms pažeidžiamoms grupėms priklausantiems asmenims.

2. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumas

- VGTP įstatymas įtvirtina galimybę asmeniui, nedeklaravusiam savo gyvenamosios vietos, kreiptis į savivaldybę, kurioje asmuo faktiškai gyvena, visgi praktikoje iš asmens reikalaujama deklaruotos gyvenamosios vietos įrodymo. Tai varžo pirminės teisinės pagalbos prieinamumą. Rekomenduotina aiškiai išdėstyti VGTP įstatymo nuostatą ir pirminę teisinę pagalbą teikti nepriklausomai nuo asmens gyvenamosios vietos deklaravimo.
- Jei būtų atsisakyta aiškiai įtvirtinti nuostatą, jog savivaldybės pirminę teisinę pagalbą teikia ir asmenims, neturintiems deklaruotos gyvenamosios vietos, būtina nustatyti tvarką, nereikalaujančią iš besikreipiančių asmenų deklaruotos gyvenamosios vietos įrodymo. Savivaldybės pačios turi rinkti tokius duomenis iš Gyventojų registro tarnybos prie LR Vidaus reikalų ministerijos.

¹¹⁶ LR Civilinio proceso kodeksas, 2002 m. vasario 28 d., Nr. IX-743, Šeštoji knyga, LII skyrius

¹¹⁷ LR Civilinis kodeksas, 2000 m. liepos 18 d., Nr. VIII-1862, 6.983 str. 1 d.

- Siekiant išvengti interesų konfliktų atveju, kai asmeniui, kuris skundžiasi dėl savivaldybės veiksmų ar neveikimo, pirminę teisinę pagalbą teikia pati savivaldybė, rekomenduotina plėtoti VGTP įstatyme numatytą galimybę pirminę teisinę pagalbą teikti per advokatus bei viešąsias įstaigas, su kuriomis savivaldybės yra sudariusios sutartis. Tokia praktika padėtų užtikrinti nešališkos ir savalaikės pirminės teisinės pagalbos paslaugos prieinamumą
- Antrinės teisinės pagalbos prašymo forma neatitinka dokumento paprastos formos reikalavimo: siekiant užpildyti prašymo formą, pareiškėjas turi būti pakankamai gerai susipažinęs su LR teisės aktais. Blogu viešo administravimo pavyzdžiu laikytina praktika, kuomet asmenys kreipiasi į pirminę teisinę pagalbą teikiančias institucijas, prašydami pagelbėti parengti dokumentus antrinei teisinei pagalbai gauti. Rekomenduotina supaprastinti prašymo formą bei pateikti aiškias jos pildymo instrukcijas.
- Dėl sudėtingos skaičiavimo metodikos besikreipiantys asmenys patys negali tinkamai nustatyti savo turto ir pajamų lygio ir išsiaiškinti prieš kreipiantis, ar jie gali pretenduoti į nemokamą ar iš dalies nemokamą antrinę teisinę pagalbą. Rekomenduotina prie aprašomojo pobūdžio informacijos įdiegti elektroninę programą-skaičiuoklę, kuri leistų asmenims lengvai nusistatyti savo pajamų ir turto lygį. Taip pat rekomenduotina įtvirtinti tokią tvarką, pagal kurią VGTP tarnybos pačios rinktų informaciją ir duomenis apie asmens pajamas ir turtą tiesiogiai iš valstybės institucijų.
- Svarbu visapusiškai užtikrinti teisingumo intereso principo įgyvendinimą, todėl išimtinis asmenų, galinčių gauti antrinę teisinę pagalbą nepriklausomai nuo turto ir pajamų lygio, sąrašas neturėtų būti baigtinis. VGTP tarnyboms turėtų būti palikta diskrecijos teisė kiekvienu konkrečiu atveju spręsti dėl nemokamos teisinės pagalbos teikimo, įvertinus reikšmingas bylos aplinkybes bei atsižvelgiant į konkrečią asmens situaciją.
- Siekiant pagerinti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumą savivaldybės bei VGTP tarnybos privalo dirbti papildomą laiką po darbo valandų. Daugiau nei pusė savivaldybių, pasibaigus oficialiam darbo laikui, pirminės teisinės pagalbos neteikia. Iš penkių VGTP tarnybų, trys – Vilniaus, Kauno ir Panevėžio tarnybos – įgyvendina *Viešojo administravimo įstatymo* reikalavimą dirbti papildomas dvi darbo valandas per savaitę. Siekiant užtikrinti teisinės pagalbos prieinamumą, rekomenduotina visoms savivaldybėms bei VGTP tarnyboms, dirbti ne mažiau kaip dvi papildomas darbo valandas per savaitę. Taip pat rekomenduotina savivaldybėms pirminę teisinę pagalbą teikti telefonu.
- Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos paslauga nėra užtikrinta asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos; asmenims, turintiems fizinę negalią; asmenims, turintiems klausos negalią.

3. Taikaus ginčų sprendimo prioritetasis

- Būtina vystyti ir užtikrinti taikaus ginčų sprendimo prioriteto principo įgyvendinimą. Taikus ginčų sprendimas yra naudingas ne tik šalims, bet ir valstybei, todėl teisinę pagalbą teikiantys subjektai turi visais atvejais supažindinti pareiškėjus su taikos institutu ir siūlyti jį taikyti. Taip pat rekomenduotina sudaryti priemonių planą, kuris skatintų taikinamojo tarpininkavimo instituto taikymą bei plėtrą VGTP teikiančiose įstaigose.